

Канцеларија за демократске институције и људска права

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА

ОПШТИ ИЗБОРИ
2. октобар 2022. године

ODIHR Изборна посматрачка мисија
Завршни извјештај

Варшава
2. фебруар 2023. године

САДРЖАЈ

I.	САЖЕТАК	1
II.	УВОД И ЗАХВАЛЕ	4
III.	ПОЗАДИНА И ПОЛИТИЧКИ КОНТЕКСТ	5
IV.	ПРАВНИ ОКВИР	6
V.	ИЗБОРНИ СИСТЕМ	8
VI.	ИЗБОРНА АДМИНИСТРАЦИЈА	9
VII.	РЕГИСТРАЦИЈА БИРАЧА	12
VIII.	РЕГИСТРАЦИЈА КАНДИДАТА	13
IX.	ИЗБОРНА КАМПАЊА	14
X.	ФИНАНСИРАЊЕ ИЗБОРНЕ КАМПАЊЕ	18
XI.	МЕДИЈИ	20
A.	МЕДИЈСКО ОКРУЖЕЊЕ.....	20
B.	ПРАВНИ ОКВИР	21
C.	НАЛАЗИ ПРАЋЕЊА МЕДИЈА	23
XII.	ПРИГОВОРИ И ЖАЛБЕ	24
XIII.	ПОСМАТРАЊЕ ИЗБОРА	26
XIV.	ДАН ИЗБОРА	26
A.	ОТВАРАЊЕ БИРАЧКИХ МЈЕСТА И ГЛАСАЊЕ	27
B.	БРОЈАЊЕ И ПРОЦЕС ИЗРАДЕ ЗБИРНИХ РЕЗУЛТАТА	28
XV.	РАЗВОЈ ДОГАЂАЈА НАКОН ИЗБОРА	29
XVI.	ПРЕПОРУКЕ	31
A.	ПРИОРИТЕТНЕ ПРЕПОРУКЕ	31
B.	ОСТАЛЕ ПРЕПОРУКЕ	32
	АНЕКС И: КОНАЧНИ РЕЗУЛТАТИ ИЗБОРА	35
	АНЕКС II: СПИСАК ПОСМАТРАЧА У МЕЂУНАРОДНОЈ ИЗБОРНОЈ ПОСМАТРАЧКОЈ МИСИЈИ	40
	О ОДИHR	49

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА
ОПШТИ ИЗБОРИ
2. октобар 2022. године

Завршни извјештај Изборне посматрачке мисије ОДИHR-а¹

I. САЖЕТАК

Након позива који су упутиле власти у Босни и Херцеговини а у складу са препоруком Мисије за процјену потреба, ОЕБС-ова Канцеларија за демократске институције и људска права (ОДИHR) је оформила и распоредила Изборну посматрачку мисију (ИПМ) за посматрање Општинских избора одржаних 2. октобра 2022. године. ОДИHR ИПМ је вршила оцјену усклађености изборног процеса са одређењима и обавезама ОЕБС-а, другим међународним обавезама и стандардима демократских избора, као и са државним законима. За потребе на дан избора, ОДИHR ИПМ-у су се придружиле делегације Парламентарне скупштине ОЕБС-а, Парламентарне скупштине Савјета Европе, Европског парламента и Парламентарне скупштине НАТО-а како би се формирала Међународна изборна посматрачка мисија (МИПМ).

У Изјави о прелиминарним налазима и закључцима од 3. октобра, закључено је да су избори “били добро организовани и конкурентни, али нажалост све већа подјела дуж етничких линија и различити погледи на будућност земље доводе до забринутост за функционисање демократских институција. Опште и једнако право гласа још увијек није загарантовано. Неуспјели преговори међу политичким странкама оставили су изборни правни оквир без потребних реформи. Ипак, недавне измјене закона су ојачале неке аспекте изборног процеса. Изборне припреме на свеукупно ефикасан и транспарентан начин водиле су изборне комисије вишег нивоа. Политичка блокада, опште неповјерење у јавне институције и позивање на ратну прошлост земље обиљежили су изборно окружење. Активно учешће жена умањено је недовољним напорима да се превазиђу дуготрајни родни стереотипи. Током кампање, поштоване су основне слободе. Међутим, недостатак јавне дебате и кориштење реторике која изазива подјеле, што се такођер огледа у ограниченом и пристрасном медијском извјештавању, смањили су могућност бирачима да донесу одлуке на бази потпуних информација. Дан избора је углавном прошао мирно, али уз присутне забринутости у вези са тајношћу гласања и недоследном примјеном процедуралних заштитних мјера, углавном током бројања гласова.”

Све у свему, изборни правни оквир погодује демократским изборима. Упркос томе, право кандидовања је ограничено по основу етничке припадности и пребивалишта, што доводи у питање принцип општег и једнаког права гласа те је у супротности са обавезама и одређењима ОЕБС-а и другим међународним стандардима. Једнако право гласа је додатно оспорено нередовним ревидирањем граница изборних јединица. Недостатак уједначености између неколико закона на различитим нивоима и низ додатних недостатака нарушавају дјелотворност правног оквира. Већина претходних ОДИHR-ових препорука нису узете у обзир, укључујући оне које се односе на повећање транспарентности рјешавања изборних спорова и формирање бирачких одбора (БО).

Након неуспјелих преговора о увођењу потребних законских измјена, те након што су избори расписани, високи представник, шеф *ад хоц* међународне институције с мандатом за надзор провођења цивилних аспеката Дејтонског мировног споразума, наметнуо је 27. јула измјене Изборног закона БиХ. Иако су ове измјене и допуне увеле важне мјере заштите интегритета изборне кампање и изборне организације, те узеле у обзир претходне препоруке ОДИHR-а, ипак је њихово касно усвајање онемогућило њихову ефикасну provedбу. На дан избора, након затварања бирачких мјеста, с наведеним циљем побољшања функционалности институција

¹ Незванични преводи су доступни на босанском, хрватском и српском језику.

Федерације Босне и Херцеговине, високи представник је измијенио, између осталог, одредбе које се односе на индиректне изборе делегата у Дом народа Федерације Босне и Херцеговине из кантоналних скупштина. Ове измјене и допуне довеле су у питање правну сигурност будући да изборни кандидати и бирачи нису могли предвидјети пуни учинак гласања у кантоналној скупштини.

Централна изборна комисија (ЦИК) је спровела изборе ефикасно, транспарентно и у законским роковима, упркос кашњењима узрокованим касном исплатом потребних средстава и великим недостатком људских ресурса. Комисије на вишим нивоима, посебно ЦИК, уживале су повјерење већине заинтересованих страна. Повјерење јавности у бирачке одборе (БО) је и даље ниско због широко распрострањених оптужби да неке политичке странке “тргују мјестима у БО” како би успоставиле контролу над бирачким мјестима на дан избора. Обука за чланове БО је све у свему била свеобухватна. Едукације бирача које је спровела ЦИК биле су углавном недовољне, дијелом због недостатка људских и финансијских ресурса.

Постоји опште повјерење у тачност бирачког списка. Иако је ЦИК улагала сталне напоре да уклони застарјеле уносе из бирачког списка, ипак су ти напори били ометени непостојањем ефикасног механизма за пријаву и брисање података о преминулим грађанима из локалних база података матичних књига. Ограничења права гласа за особе с интелектуалним и психосоцијалним тешкоћама остају, што није у складу са међународним стандардима. Позитивно је то да је ЦИК успоставила нову интернетску платформу за подношења пријава за гласање изван БиХ, која је поједноставила тај процес и смањила могућност за лажну регистрацију и људску погрешку. Укупан број регистрованих бирача је 3.368.666, укључујући 69.966 бирача изван земље.

Право кандидовања за државна и ентитетска предсједништва и даље је ограничено на бираче који су се изјаснили као Бошњаци, Хрвати или Срби, што је супротно одлукама Европског суда за људска права. Кандидате за изборе могу номинovati политичке странке и коалиције или се они кандидују самостално. Процес регистрације је био увелико инклузиван и ЦИК је овјерила 3.452 кандидата, од којих 40 посто чине жене, за изборе на државном и ентитетском нивоу. Бирачи могу дати свој глас подршке само једној политичкој странци или независном кандидату по изборној утрци; ово ограничење је супротно доброј међународној пракси.

Кампања је била мирна и у такмичарском духу, укључујући и на друштвеним мрежама, а основне слободе удруживања, окупљања и изражавања су поштоване. Највеће странке које су тада биле на власти често су користиле реторику која изазива етничке подјеле, те је чешће истицали од питања везаних уз социјалну заштиту, привреду и корупцију. Законским измјенама из јула 2022. године проширена је примјењивост прописа о изборним кампањама на платформе друштвених мрежа, уведена је дефиниција говора мржње и забрањена злоупотреба административних ресурса. Иако су добродошло побољшање, ове одредбе су се чиниле недовољним углавном због ограниченог временског оквира и обима њихове примјењивости. Случајеви социјалних и развојних пројеката који су најављени у периоду кампање, те случајеви притиска на запосленике јавног сектора да учествују у кампањским догађајима владајућих, изазвали су забринутост у погледу једнаких услова за све и способности бирача да дају свој глас без страха од одмазде.

Иако је родна квота од 40 посто испуњена, жене чине тек између 17 и 28 посто новоизабраних делегата у државне и ентитетске парламенте. Власти и политичке странке нису уложиле довољне напоре на промовисању политичког учешћа жена и превазилажењу дуготрајних родних стереотипа. На већини политичких скупова које је посматрала ОДИHR ИПМ, жене су ријетко имале истакнуту улогу или једнако вријеме за говор, те су углавном недовољно заступљене у медијима. Жене кандидати су често биле мета вријећања и исмијавања на друштвеним мрежама.

Жене су изабране на позиције српског члана Предсједништва БиХ и предсједавајућег Савјета министара БиХ.

Регулаторни систем не осигурава одговарајућу транспарентност и одговорност финансирања кампања. Упркос претходној препоруци ОДИHR-а, од кандидата се не тражи да поднесе привремене извјештаје о финансирању кампање ЦИК-у која је задужена за надзор финансирања кампање. Такођер не постоје рокови за ревизију финансијских извјештаја кандидата достављених након избора и објаву закључака ревизије. Иако је ЦИК путем прописа узела у обзир претходне препоруке ОДИHR-а и Групе држава за борбу против корупције Савјета Европе, ипак је дјелотворност контроле нарушена њеним ограниченим финансијским и људским ресурсима. Доступне санкције немају ефекат одвраћања.

Медији су подијељени по етничким и политичким линијама, што је у комбинацији са значајно ограниченим извјештавањем о кампањи бирачима смањило могућност да донесу одлуке на бази потпуних информација. Недавни случајеви клевете покренути против новинара, сајбер напади на истакнуте медијске куће и праксе застрашивања и узнемиравања новинара нарушили су способност медија да дјелују у окружењу без политичког притиска и прогона. Док је велики број медија организовао дебате, многи кандидати одбили су да учествују на дебатама, што је била пропуштена прилика да бирачи упореде њихове програме. Праћењем медија ОДИHR ИПМ је закључила да је већина посматраних медија била страначки пристрасна. Упркос претходној препоруци ОДИHR-а, Регулаторна агенција за комуникације (РАК) није спроводила праћење медија током периода кампање и због тога није била у могућности проводити активан надзор електронских медија.

Бирачи и кандидати могу поднијети приговор на одлуке изборних комисија, укључујући и оне одлуке које се односе на изборне резултате, комисијама на вишим нивоима и даље поднијети жалбу на суду. Упркос претходним препорукама ОДИHR-а, рокови за подношење и рјешавање жалби су и даље кратки. Надаље, ЦИК није испоштовала рокове за рјешавање већине приговора у случајевима које је посматрала ОДИHR ИПМ-а. Недостатак транспарентности и гаранције да ће законски прописани процеси бити спроведени, те недовољни ресурси којима ЦИК располаже негативно су утицали на ефикасност рјешавања изборних спорова.

Дан избора је протекао углавном мирно. Посматрачи из странака и грађани посматрачи били су присутни на већини бирачких мјеста које је посматрала ОДИHR МИПМ повећавајући тако транспарентност. Иако су се процедуре гласања углавном поштовале, што је позитивно оцијењено, тајност гласања је често била угрожена због неадекватног распореда просторија за гласање. Случајеви праћења бирача од стране неовлаштених особа и помагања истих особа већем броју бирача при гласању уочени су на неким бирачким мјестима. Половина посматраних бирачких мјеста није имала посебно прилагођен приступ особама с инвалидитетом. Бројање је негативно оцијењено на сваком петом бирачком мјесту, већином због тога што чланови БО нису добро разумјели и пратили процедуре. Због неисправних или недостајућих протокола резултата, ЦИК је наредила поновно бројање гласова у отприлике 20 посто бирачких мјеста.

Као одговор на наводе неколико опозиционих политичких странака о распрострањеним неправилностима на дан избора које би евентуално утицале на интегритет резултата, ЦИК је наложила “контролно бројање” гласачких листића за предсједника и потпредсједника Републике Српске. Овај процес је одржан на отворен и транспарентан начин, али неколико заинтересованих страна је довело у питање непристрасност ЦИК-а. Иако су откривене многе техничке грешке те назнаке могућих превара, ове неправилности нису у великој мјери утицале на резултате. Након вишеструких поновљених пребројавања гласова у неколико општина, ЦИК је објавила коначне изборне резултате за све изборне утрке 2. новембра, један дан након истека законског рока.

Овај извјештај нуди неколико препорука датих ради подршке напорима да се избори у Босни и Херцеговини и даље ускладе са одређењима и обавезама ОЕБС-а и са другим међународним обавезама и стандардима демократских избора. Приоритетне препоруке се односе на ревизију изборног правног оквира, заштиту дјелотворног и непристрасног рада изборне администрације од неприкладног притиска, осигурање вођења кампање у окружењу без притиска на бираче и злоупотребе административних ресурса, заштиту новинара од пријетњи и застрашивања, промовисање активног учешћа жена у политици, те гарантовање тајности гласања. ОДИHR је спреман да помогне властима да побољшају изборни процес и да узму у обзир препоруке садржане у овом и претходним извјештајима.

II. УВОД И ЗАХВАЛЕ

Након позива за посматрање Општих избора 2. октобра 2022. године, који су упутиле власти у Босни и Херцеговини, а у складу са својим мандатом, ОЕБС-ова Канцеларија за демократске институције и људска права (ОДИHR) је 24. августа оформила Изборну посматрачку мисију (ИПМ). Мисија, предвођена амбасадором Петером Тејлером, састојала се од 18 стручњака са сједиштем у Сарајеву и 24 дугорочно ангажована посматрача који су у периоду од 31. августа распоређени широм земље. ОДИHR ИПМ је остала у Босни и Херцеговини до 20. октобра 2022. године како би пратила развој догађаја након избора.

На дан избора, ОДИHR ИПМ-у су се придружиле делегације Парламентарне скупштине ОЕБС-а (ПС ОЕБС), Парламентарне скупштине Савјета Европе (РАСЕ), Европског парламента (ЕП), и Парламентарне скупштине НАТО-а (ПС НАТО) како би се основала Међународна изборна посматрачка мисија (МИПМ). Предсједавајући ОЕБС-а је именовao г. Паскала Ализарда за Специјалног координатора и предводника краткорочно ангажоване посматрачке мисије ОЕБС-а. Гђа Ирене Караламбидес предводила је ПС ОЕБС. Г. Стефан Шенах предводио је делегацију РАСЕ-а. Г. Андреас Шидер, предводио је делегацију ЕП-а, док је гђа Мими Кодхели предводила делегацију ПС НАТО-а. На дан избора, МИПМ је ангажовала 482 посматрача из 46 земаља чланица ОЕБС-а, укључујући 42 дугорочно и 282 краткорочно ангажованих посматрача које је ангажовао ОДИHR, као и делегацију ПС ОЕБС од 109 чланова, делегацију РАСЕ од 23 члана, делегацију ЕП од 12 чланова, и делегацију ПС НАТО од 14 чланова; жене су чиниле 41 посто посматрача МИПМ-а. Отварање је посматрано на 190 бирачких мјеста, а гласање на 1.785 бирачких мјеста широм земље. Бројање гласова је посматрано на 168 бирачких мјеста а процес израде збирних резултата је посматран у 103 општинске изборне комисије (ОИК).

ОДИHR ИПМ вршила је оцјену усклађености изборног процеса са одређењима и обавезама ОЕБС-а и са другим међународним обавезама и стандардима демократских избора, као и са државним законима. Овај завршни извјештај слиједи Изјаву о прелиминарним налазима и закључцима која је објављена на конференцији за штампу у Сарајеву 3. октобра.²

ОДИHR ИПМ жели да се захвали властима на позиву за посматрање избора и Централној изборној комисији (ЦИК) и Министарству вањских послова (МВП) на помоћи и сарадњи. Такођер се жели захвалити другим државним институцијама, правосуђу, политичким странкама, медијима, организацијама цивилног друштва, представницима међународне заједнице и другим саговорницима на сарадњи и размјени мишљења.

² Видјети [све претходне извјештаје ОДИHR-а о Босни и Херцеговини](#).

III. ПОЗАДИНА И ПОЛИТИЧКИ КОНТЕКСТ

Босну и Херцеговину чине два ентитета: Федерација БиХ (ФБиХ) и Република Српска (РС). Поред ентитета, Брчко Дистрикт има посебан статус као јединица локалне самоуправе под директним државним суверенитетом. Устав Босне и Херцеговина (Устав БиХ) препознаје Бошњаке, Србе и Хрвате као три “конститутивна народа”. Грађани који се не поистовјеђују с етничком групом која има статус конститутивног народа или који одлуче да се не повезују ни с једном групом или етничком групом могу се изјаснити као “Остали”.³

Сложена државна структура и правни и административни оквир потичу из Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини (Дејтонски мировни споразум) из 1995. године. На државном нивоу извршну власт врши трочлано предсједништво које се састоји од једног бошњачког, једног хрватског и једног српског члана. Законодавну власт врши Парламентарна скупштина Босне и Херцеговине која је састављена од Представничког дома (ПД БиХ), чији се посланици бирају директно, и Дома народа (ДН БиХ), чији се делегати бирају индиректно; за усвајање свих закона потребна је најмање једна трећина гласова у оба дома са територија сваког ентитета.⁴ Високи представник, који је на челу међународног тијела успостављеног Дејтонским мировним споразумом за надзор спровођења цивилних аспеката мировног рјешења, задржава широке овласти наметања и спровођења закона. У горњим домовима државних и ентитетских парламената, већина заступника једног конститутивног народа може блокирати доношење закона и других парламентарних одлука ако сматрају да су угрожени њихови витални национални интереси.⁵

ЦИК је 4. маја расписала Опште изборе за 2. октобар за државни, ентитетски и кантонални ниво власти.⁶ Изборни процес одвијао се усред растуће социо-економске забринутости и свеопштег разочарења у политички естаблишмент који посљедњих година није успио деблокирати функционисање кључних државних и ентитетских институција и договорити пријекно потребне уставне и изборне реформе.⁷ Босна и Херцеговина је поднијела захтјев за чланство у Европској унији (ЕУ) 2016. године, али није добила статус кандидата уочи ових избора.⁸ Док је већина

³ Државни Закон о заштити права припадника мањина препознаје 18 националних мањина; већина их је малобројна. Према посљедњем [попису становништва](#) из 2013. године, 96.539 грађана (2.7 посто укупног становништва) изјаснило се као “Остали”; најбројнија национална мањина су Роми са 12.583 припадника.

⁴ У Федерацији Босне и Херцеговине законодавну власт имају оба дома, док у Републици Српској законодавну власт има Народна скупштина Републике Српске.

⁵ Надаље, сваки члан Предсједништва БиХ може се позвати на витални национални интерес ентитета из којег је изабран/а и одлуку може прослиједити ентитетском парламенту.

⁶ Избори на кантоналном нивоу су посматрани само до мјере до које утичу на изборе на државном и ентитетском нивоу.

⁷ Након избора у октобру 2018. године, Хрватска демократска заједница Босне и Херцеговине (ХДЗ БиХ) условила је формирање власти Федерације Босне и Херцеговине увођењем измјена Изборног закона којима се осигурава избор “легитимних представника” конститутивних народа на свим Уставом предвиђеним нивоима управе. Тако је влада формирана у марту 2015. године остала на власти у техничком мандату. Четири од девет судијских мјеста у Уставном суду ФБиХ остају упражњена у период од 2019. године до октобра 2022. године. Као одговор на наметање допуна Кривичног закона Босне и Херцеговине од стране високог представника Валентина Инзка у јулу 2021. године којима се забрањује јавно негирање или одобравање геноцида, злочина против човјечности и ратних злочина, Народна скупштина Републике Српске је одлуку високог представника окарактерисала као “ништавну” и определијелила се да се суздржи од учешћа у процесима доношења одлука у институцијама на државном нивоу.

⁸ Европска унија је 2019. године усвојила [мишљење](#) о захтјеву земље за чланство ЕУ, идентификујући 14 кључних приоритета који покривају подручја демократије и функционалности државе, владавине права, основних права и реформе јавне управе. Након ових избора, Европска комисија је 12. октобра дала препоруку да се Босни и Херцеговини додијели статус кандидата под условом да земље предузме даљње кораке ка јачању владавине права и функционалности државних институција. Босна и Херцеговина је 15. децембра добила статус кандидата за чланство у ЕУ.

великих политичких странака своје апеле усмјерила на један конститутивни народ, друге су се дефинисале као мултиетничке “грађанске” странке.⁹

Без обзира на одредбе Закона о равноправности сполова из 2003. године које обавезују државне и ентитетске власти да усвоје привремене посебне мјере како би се постигла уравниотежена заступљеност жена и мушкараца на свим нивоима јавне управе, као и родним квотама у изборном законодавству, жене су и даље недовољно заступљене на политичким функцијама. Међу одлазећим властима, 22 члана у Савјету министара биле су жене, а чиниле су 26 посто чланова ПД БиХ, 20 посто чланова ДН БиХ, 27 посто Представничког дома Федерације Босне и Херцеговине (ПД ФБиХ) и 22 посто Народне скупштине Републике Српске (НС РС). На позицији одлазећег предсједника Републике Српске је жена, а само 4 посто начелника општина су жене.

IV. ПРАВНИ ОКВИР

Босна и Херцеговина је учесница у најважнијим међународним и регионалним инструментима који се односе на одржавање демократских избора.¹⁰ Изборни правни оквир првенствено се састоји од Устава БиХ, предвиђеног Дејтонским мировним споразумом, Изборног закона из 2001. године и Закона о финансирању политичких странака из 2012. године. Овај правни корпус допуњује се прописима ЦИК-а. Осим тога, неколико ентитетских закона се примјењује на одређене аспекте изборног процеса.¹¹

Одређене уставне и законске одредбе и даље постављају дискриминаторна ограничења на право на кандидовање по основу етничке припадности и пребивалишта, што није у складу са обавезама и одређенима ОЕБС-а и другим међународним стандардима.¹² Само бирачи који су се изјаснили као Бошњаци, Хрвати или Срби могу се кандидовати за државна и ентитетска предсједништва и бити индиректно бирани у ДН БиХ, под условом да имају пребивалиште у одговарајућем ентитету.¹³ Европски суд за људска права (ЕСтHR) је више пута закључио да ова

⁹ У Федерацији Босне и Херцеговине главне странке су Демократска фронта (ДФ), Хрватска демократска заједница Босне и Херцеговине (ХДЗ БиХ), Наша странка (НС), Народ и правда (НиП), Савез за бољу будућност Босне и Херцеговине (СББ), Странка демократске акције (СДА) и Социјалдемократска партија Босне и Херцеговине (СДП БиХ). ХДЗ БиХ и мање странке унутар Хрватског народног сабора традиционално циљају на хрватско бирачко тијело. СДА углавном привлачи бираче који се изјашњавају као Бошњаци. За неке друге главне странке у Федерацији Босне и Херцеговине, попут ДФ-а, НС-а и СДП-а БиХ, сматра се да имају више мултиетнички приступ. У Републици Српској главне странке су Демократски народни савез (ДНС), Народни демократски покрет (НДП), Партија демократског прогреса (ПДП), Српска демократска странка (СДС), Савез независних социјалдемократа (СНСД) и Социјалистичка партија (СП). Сви они традиционално циљају на српско бирачко тијело. Владајућу коалицију на државном нивоу формирану након избора 2018. године чине ДФ, ДНС, ХДЗ БиХ, СББ БиХ и СДА.

¹⁰ Ово укључује [Универзалну декларацију о људским правима](#) из 1948. године (UDHR), [Међународну конвенцију о укидању свих облика расне дискриминације](#) из 1965. године, [Међународни пакт о грађанским и политичким правима](#) (ICCPR) из 1966. године, [Конвенцију о укидању свих облика дискриминације жена](#) из 1979. године, [Конвенцију Уједињених нација против корупције](#) из 2003. године, [Конвенцију Уједињених нација о правима особа са инвалидитетом](#) (CRPD) из 2006. године, [Европску конвенцију о људским правима](#) (ECHR) из 1950. године и [Оквирну конвенцију Савјета Европе за заштиту националних мањина](#) из 1994. године. Босна и Херцеговина је чланица Европске комисије за демократију кроз право (Венецијанска комисија) и Групе земаља Савјета Европе за борбу против корупције (GRECO).

¹¹ Наиме, Устав Федерације Босне и Херцеговине (из 1994. године) и Устав Републике Српске (из 1992. године); Закони ФБиХ, РС и Брчко дистрикта о политичким организацијама (из 1990., 1996. и 2012. године) и Закони Републике Српске и Брчко дистрикта о финансирању политичких странака (из 2008. и 2004. године).

¹² Став 7.3 [Копенхагенског документа ОЕБС-а](#) из 1990. године наводи да земље учеснице морају “гарантовати универзално и једнакоправно право гласа свим пунољетним држављанима” док став 7.5 обавезује земље учеснице да “поштују права грађана да се кандидују за јавне или политичке функције (...) без дискриминације.” Видјети такођер члан 21 став 3 УДХР-а и члан 2 и члан 25 ICCPR-а.

¹³ ДН БиХ има 15 делегата: 5 Бошњака и 5 Хрвата бира ДН ФБиХ, а 5 Срба бира НС РС.

ограничења нису у складу са Европском конвенцијом о људским правима (ЕCHR).¹⁴ Надаље, Уставни суд Босне и Херцеговине (УС БиХ) је 2015. године пресудио да су одредбе Устава Федерације Босне и Херцеговине и Устава Републике Српске које се односе на избор чланова ентитетских предсједништава дискриминирајуће према грађанима који се не изјашњавају као припадници једног од три конститутивна народа и дакле у супротности са државним уставом и ЕCHR.¹⁵ Ове пресуде ЕСтHR и УС БиХ и даље нису спроведене.

Све у свему, правни оквир је погодан за демократске изборе. Међутим, његова дјелотворност је нарушена неусклађеношћу неколико закона на различитим нивоима и неким недостацима у законодавству.¹⁶ Велики број дугогодишњих препорука ОДИHR-а и даље нису спроведене, укључујући свеобухватну ревизију правног оквира и граница изборних јединица, повећање транспарентности рјешавања изборних спорова и формирање бирачких одбора (БО). На преговорима у јануару и марту 2022. године, надгледаним од стране међународних посредника, већина водећих политичких странака нису постигле политички договор о измјени изборног законодавства и увођењу пријекно потребних уставних промјена.

Након расписивања избора, високи представник је наметнуо измјене закона и Устава Федерације Босне и Херцеговине које се односе на одржавање избора.¹⁷ Измјенама Изборног закона и Закона о финансирању институција од 7. јуна осигурана су средства потребна за организацију избора. Измјенама Изборног закона од 27. јула је, између осталог, уведена дефиниција говора мржње, забрана злоупотребе административних ресурса током кампање и забрана трговине позицијама у БО од стране кандидата.¹⁸ На дан избора, након затварања бирачких мјеста, високи представник је наметнуо додатне измјене Изборног закона и Устава Федерације Босне и Херцеговине с наведеним циљем деблокирања кључних ентитетских институција. Измјенама је повећан број делегата и дате су гаранције за заступљеност “Осталих” у Дому народа Федерације Босне и Херцеговине (ДН ФБиХ) те су измијењене процедуре за доношење одлука овог тијела у погледу именовања предсједника и потпредсједника Федерације Босне и Херцеговине, као и кључних правосудних функција.

¹⁴ Погледати ЕСтHR пресуде у случајевима [Сејдић и Финци против Босне и Херцеговине](#), [Зорнић против Босне и Херцеговине](#), [Пилав против Босне и Херцеговине](#), [Шлаку против Босне и Херцеговине](#) и [Пударих против Босне и Херцеговине](#).

¹⁵ УС БиХ саопштио је да постојећа ограничења “више не представљају једини начин за постизање својих легитимних циљева који се огледају у очувању мира” и “не могу имати разумно и објективно оправдање”. Суд је такођер напоменуо да Устав БиХ треба измијенити у складу са одговарајућим пресудама ЕСтHR.

¹⁶ На примјер, закони на нивоу државе, ентитета и Брчко дистрикта различито дефинишу категорије јавних службеника који морају поднијети како би се могли кандидовати на изборима. Дефиниција носилаца извршних функција разликује се у државним и ентитетским законима, што доводи до недоследности у спроведби законских одредби о забрани злоупотребе административних ресурса. Забрана злоупотребе административних ресурса или говора мржње односи се само на службени период кампање у трајању од једног мјесеца. Изборни закон не прописује разлоге за поништавање резултата гласања, уколико је уложена жалба.

¹⁷ Надлежности високог представника да наметне законе или такозвана “бонска овлаштења” нису примјењивана између 2014. и 2021. године. Од тада је високи представник донио девет одлука користећи ова овлаштења.

¹⁸ Прије наметања, јавни протести који су трајали неколико дана одржавали су се испред Уреда високог представника. Према медијским извјештајима, високи представник је првобитно намјеравао спровести пресуду УС БиХ у “случају Љубић” наметањем измјена које би Бошњаци, Хрвате и Србе лишили загарантованог именованог кантоналног представника у ДН ФБиХ ако их буде мање од 3 посто становништва у одређеном кантону. УС БиХ је 2016. године у предмету Боже Љубића (ХДЗ БиХ) одлучио да одредба Устава ФБиХ која обавезује 10 кантона да предложи најмање по једног делегата у ДН ФБиХ из сваког од три конститутивна народа, чак и ако постоји само неколико становника бошњачке, хрватске или српске националности у кантону, није била у складу са принципом једнакости садржаним у Уставу БиХ. Расподјела мандата у ДН ФБиХ након избора 2018. године регулисана је одлуком ЦИК-а. Неки саговорници ОДИHR ИПМ-а сматрају да је “случај Љубић” спроведен том одлуком ЦИК-а.

Измјене од јула увеле су важне мјере заштите интегритета изборног процеса и испуниле неке претходне препоруке ОДИHR-а. Ипак, касно увођење измјена није омогућило свим заинтересованим странама да се у потпуности упознају са новим одредбама или да се у потпуности успоставе механизми спровођења. Многи саговорници ОДИHR ИПМ-а изразили су незадовољство што су, због текућег политичког застоја, измјене уведене одлуком високог представника умјесто да су усвојене у парламенту. Надаље, већина саговорника ОДИHR ИПМ-а жали што парламент није направио никакав напредак у законодавству увођењем нових технологија гласања.

Измјене усвојене на дан избора, а након затварања бирачких мјеста, доводе у питање правну сигурност будући да у вријеме гласања изборни кандидати и бирачи нису могли предвидјети пуни учинак ових измјена на гласање у кантоналној скупштини. ДН ФБиХ, тијело које ужива значајне законодавне овласти, индиректно бирају представници конститутивних народа и “Осталих” у кантоналним скупштинама. Измјенама је повећан број делегата у клубовима сваког конститутивног народа са 17 на 23, а у клубу “Осталих” са 7 на 11. Надаље, прописују да се за изборе делегата у ДН ФБиХ користи посљедњи попис становништва (из 2013. године). Сваки конститутивни народ, а сада и “Остали”, има по једног делегата из сваког кантона који има најмање једног таквог делегата у својој кантоналној скупштини. Уколико кантон нема таквог делегата, потребан број делегата се бира из других кантона. Ове измјене, да су биле познате прије регистрације кандидата и кампање, могле су утицати на стратегије политичких странака, а тиме и на избор бирача на изборима.¹⁹ Поред тога, наметање измјена није омогућило довољне јавне консултације са релевантним заинтересованим странама.²⁰

У недостатку свеобухватне ревизије законског оквира који се односи на изборе, ЦИК је кроз своје прописе рјешавала различите аспекте изборног процеса. Иако уопштено позитивни, у неким случајевима ЦИК је користила широка дискрециона овлашћења у тумачењу свог мандата за спроведбу Изборног закона.²¹

Треба подузети свеобухватну ревизију законског оквира како би се узеле у обзир све неиспуњене ОДИHR препоруке, уклониле празнине и недоследности, те у законодавство укључиле пресуде Европског суда за људска права и Уставног суда Босне и Херцеговине које се односе на ограничења за кандидовање на изборима по основу етничке припадности и пребивалишта. У складу са добром међународном праксом, свеобухватни процес ревизије треба да буде отворен, инклузиван, консултативан и да се одвија много прије наредних избора.

V. ИЗБОРНИ СИСТЕМ

У сложенем институционалном и изборном систему, на овим општим изборима се одржало шест директних изборних утрка на три нивоа. На државном нивоу бирачко тијело бира чланове Предсједништва БиХ и посланике у ПД БиХ. На ентитетском нивоу бирачи регистровани у Федерацији Босне и Херцеговине бирају посланике у ПД ФБиХ, док бирачи регистровани у Републици Српској бирају предсједника и два потпредсједника Републике Српске, као и посланике НС РС. Осим тога, бирачи у Федерацији Босне и Херцеговине бирали су десет кантоналних скупштина. Сви мандати су у трајању од четири године.

¹⁹ Видјети Секцију Б.3. [Контролне листе владавине права](#) из 2016. године коју је израдила Венецијанска комисија.

²⁰ Став 5.8 [Копенхагенског документа ОЕБС-а](#) из 1990. године наводи да се законодавство усваја на крају јавног поступка.

²¹ ЦИК је увела додатне критерије за утврђивање пуноважности гласачког листића и додатне предуслове за потпомогнуто гласање.

Чланови трочланог Предсједништва Босне и Херцеговине бирају се простом већином, при чему бирачи у Федерацији Босне и Херцеговине могу изабрати једног кандидата између бошњачких или хрватских кандидата, а бирачи у Републици Српској између српских кандидата. Предсједник и потпредсједници РС-а такођер се бирају простом већином.²²

Већина посланика ПД БиХ, ПД ФБиХ и НС РС бира се путем преференцијалног система гласања у вишечланим изборним јединицама (ВИЈ) са компензацијским мандатима.²³ Компензацијски мандати се додјељују према затворених страначким листама како би се осигурала пропорционална заступљеност странака или коалиција.²⁴ Надаље, за ПД ФБиХ и НС РС, Изборни закон прописује минималну заступљеност односно четири мандата за сваког од три конститутивна народа.

Након општих избора ће се одржати четири индиректна избора за горње домове парламената државе и оба ентитета, те за предсједника и два потпредсједника Федерације Босне и Херцеговине. Десет кантоналних скупштина бира делегате у ДН ФБиХ, док НС РС бира Вијеће народа Републике Српске.²⁵ Предсједника и два потпредсједника Федерације Босне и Херцеговине заједнички бирају ДН ФБиХ и ПД ФБиХ међу кандидатима који су се изјаснили као Бошњаци, Хрвати или Срби.

Изборни закон прописује да надлежни државни и ентитетски парламенти изврше ревизију мандата по ВИЈ сваке четири године. Међутим, границе ВИЈ нису промијењене још од 2001. године, с изузетком изборних јединица за изборе за НС РС које су посљедњи пут ревидиране 2012. године. Постоји изразито неједнака расподјела регистрованих бирача у изборним јединицама за државне и ентитетске парламентарне изборе, с одступањем до 68 посто, што је у супротности с обавезама и одређењима ОЕБС-а и принципом једнакости гласова.²⁶

Како би се осигурала једнакост гласова, границе вишечланих изборних јединица и одговарајући број мандата треба повремено ревидирати и то у периоду који оставља довољно времена за спроведбу рјешења много прије наредних избора. Ове ревизије се требају вршити у складу са државним законима и међународним обавезама и добрим праксама.

VI. ИЗБОРНА АДМИНИСТРАЦИЈА

Изборна администрација се састоји од ЦИК-а, 143 ОИК и 5.903 БО.²⁷ Поред тога, ЦИК је успоставила Главни центар за бројање (ГЦБ) за бројање гласачких листића бирача који гласају

²² Кандидат који добије највише гласова изабран је за предсједника, а најбољи кандидати из друга два конститутивна народа изабрани су за потпредсједнике.

²³ ПД БиХ чине 42 посланика; 21 се бира из 5 ВИЈ у Федерацији Босне и Херцеговине и 9 из 3 ВИЈ у Републици Српској. Додатних седам посланика из ФБиХ и пет посланика из РС добивају компензацијске мандате. ПД ФБиХ састављен је од 98 посланика од којих се 73 бирају из 12 ВИЈ, а 25 добивају компензацијске мандате. НС РС се састоји од 83 посланика од којих се 63 бира из 9 ВИЈ, а 20 добива компензацијске мандате.

²⁴ Мандати у ВИЈ-има додјељују се политичким субјектима који имају најмање 3 посто од укупног броја важећих гласова у одговарајућим ВИЈ-има, док се компензацијски мандати расподјељују између странака које на нивоу ентитета добију 3 посто важећих гласова.

²⁵ Делегати у ДН ФБиХ бирају се пропорционално етничкој структури становништва.

²⁶ Одступање од просјечног броја бирача прелази 15 посто у 4 од 8 ВИЈ за ПД БиХ, у 6 од 12 за ПД ФБиХ и у 3 од 9 за НС РС. Видјети став 7.3 Копенхагенског документа ОЕБС-а из 1990. године који прописује да државе учеснице морају “гарантовати универзално и једнакоправно право гласа свим пунољетним држављанима”. Став И.2.2.ив [Кодекса добре праксе у изборним питањима](#) је донијела Венецијанска комисија 2002. године (Кодекс добре праксе) гдје препоручује да “дозвољено одступање од норми не треба износити више од 10 посто, а свакако не треба прелазити 15 посто осим у посебним околностима.”

²⁷ 143 ОИК укључују 29 градских изборних комисија и Изборну комисију Брчко дистрикта. 21 БО је успостављен како би управљао гласањем у амбасадама и конзулатима изван земље.

путем поште, путем мобилних тимова и путем непотврђених гласачких листића и за помагање при пријему и контроли бирачког материјала након дана избора. Према закону, ЦИК и ОИК морају одражавати етнички састав својих изборних јединици и укључивати најмање 40 посто чланова оба пола. ЦИК се састоји од седам чланова: два Бошњака, два Хрвата, два Срба и један из реда Осталих. Супротно законским одредбама, само двије чланице ЦИК-а су жене.

ЦИК је одговорна за свеукупно спровођење избора, доношење прописа, одржавање Централног бирачког списка, потврђивање кандидата за учешће на изборима као “политичке субјекте” и утврђивање изборних резултата. Чланове ЦИК-а именује ПД БиХ на мандат у трајању од седам година.²⁸ Законитост именована четири нова члана је 2020. године испитана пред Судом Босне и Херцеговине који је пресудио да је именовање било у складу са законском регулативом.²⁹

ЦИК је изборе спровела ефикасно и унутар законских рокова, без обзира на почетна кашњења узрокована касном исплатом средстава потребних за организацију избора.³⁰ Надаље, значајан недостатак квалификованог особља утицао је на оперативни капацитет већине одјела ЦИК-а и, према тврдњама ЦИК-а, довео до кашњења у рјешавању приговора и прегледа извјештаја о финансирању кампање. ЦИК-у је такођер недостајало квалификовано особље за сајбер сигурност и ИТ кадар, што је угрозило функционалност неких интернет апликација којима управља изборна администрација као и интернет страницу ЦИК-а.³¹

Власти би требале осигурати адекватну и ефикасну расподелу средстава како би се осигурала функционалност Централне изборне комисије као институције, укључујући и током неизборних година, те покрити све трошкове у вези с организацијом избора. Централној изборној комисији треба осигурати све потребне ресурсе за запошљавање довољног броја квалификованог особља, укључујући у одјеле за ревизију, правне послове и ИТ, те за развој ИТ инфраструктуре.

ЦИК је одржавала редовне сједнице које су биле отворене за јавност и преношене путем интернета, доприносећи тако транспарентности. Већина одлука донесена је једногласно и на вријеме објављена на интернет страници ЦИК-а, осим оних које се односе на рјешавање приговора и жалби (видјети *Приговори и жалбе*). ЦИК је поступила на колегијалан начин и информисала јавност о својим активностима. Иако је то допринијело повећању повјерења јавности, ипак је након дана избора неколико заинтересованих страна поново изразило неповјерење како према институцији тако и према појединим члановима комисије (видјети *Развој догађаја након избора*).

ОИК су трајне институције које Општински савјети именују на мандат од седам година са овлашћењем да надгледају изборне припреме у одговарајућој изборној јединици. Састоје се од три, пет или седам чланова, у зависности од величине општине. ОИК које је посјетила ОДИHR ИПМ имале су довољно ресурса и биле су професионалне. Већина саговорника ОДИHR ИПМ-а нису изразили забринутост у погледу независности ОИК и транспарентности њихових

²⁸ Кандидате номинује Комисија за избор и именовање ПД БиХ коју чине два члана из Високог судског и тужилачког вијећа, три из Административне комисије ПД БиХ и два из ЦИК-а.

²⁹ Приговор су поднијели бивши чланови ЦИК-а и оспорили законитост именована четири нова члана по основу тога што Комисија за избор и именовање ПД БиХ у марту 2022. године није доставила листу кандидата у законском року и нови чланови су именовани директно од стране ПД БиХ. Суд је приговор одбио 21. априла, а жалбу на ово рјешење 24. августа 2022. године.

³⁰ Према закону, средства су требала бити стављена на располагање ЦИК-у најкасније 19. маја. Након политичке блокаде у осигуравању траженог износа од 12,26 милиона КМ (6,28 милијуна EUR, 1 EUR = 1,95 КМ (босанска конвертибилна марка)), средства су пуштена тек након одлуке високог представника 7. јуна. Кашњење је значило да се привремено особље није могло запослити или је касно примљено. Такођер, неке су набавке морале бити заустављене и касније поновно покренуте.

³¹ Интернет страница ЦИК-а била је недоступна неколико сати због дистрибуираног напада ускраћивања услуга (DDoS) у ноћи са 14. на 15. септембар.

активности.³² Супротно Изборном закону и претходној препоруци ОДИHR-а, већина ОИК није унапријед најављивала своје сједнице, већ је одржавала неформалне радне састанке. ЦИК је објавила податак да су од укупно 571 члана ОИК, 276 (48 посто) биле жене.

БО проводе процес гласања и бројања гласова на бирачким мјестима. ОИК су морале номиновати БО до 2. септембра на основу приједлога изборних кандидата. Обзиром да су они именовали кандидате само за око половину мјеста у БО, а како би се попунила упражњена мјеста, многи чланови БО именовани су директно с резервних листа или путем јавног позива у складу са Изборним законом. У неким случајевима, међутим, именовани су након законског рока.³³ Неки саговорници ОДИHR ИПМ-а приписали су мањак номинованих кандидата незаинтересованошћу грађана за политичка питања, страху од правних посљедица ако буду умијешани у противзаконито понашање, те ниским накнадама. Повјерење заинтересованих страна у непристрасност БО и даље је ниско због њихових наводних политичких веза. Без обзира на законску измјену из јула 2022. године која кандидатима забрањује трговину мјестима у БО, ЦИК није имала времена и ресурса да развије дјелотворне механизме за праћење усклађености са овом одредбом. МИПМ је примила неколико досљедњих навода у вези с овим.³⁴ ЦИК је разматрала и усвојила одлуке у 17 случајева који се односе на лажно представљање политичких странака у БО, све на основу жалби кандидата или информација које су дале организације цивилног друштва.³⁵

Како би се осигурало правовремено формирање, непристрасност и професионализам бирачких одбора, те повећало повјерење заинтересованих страна, власти би требале да изврше ревизију методе именовања ових комисија. Ово би се могло постићи на начин да се ограничи право на кандидовање чланова БО само на странке које имају представнике у државном и ентитетским парламентима, или да се чланови бирају са листе обученог особља коју одржава Централна изборна комисија.

ОИК су организовале обавезну обуку за чланове БО. Како су неки чланови БО поднијели оставке непосредно прије дана избора, ОИК су имале потешкоћа у проналажењу и обучавању њихових замјена у кратком временском року.³⁶ Већина обука које је посматрала ОДИHR ИПМ биле су свеобухватне, али им је често недостајала интерактивна компонента и штампани материјал није увијек достављен учесницима на вријеме. Ови недостаци умањили су ефикасност обуке и потенцијално довели до недосљедње примјене процедура гласања и бројања на дан избора.

³² Изузетак чини ОИК Сарајево Центар гдје су се чланови међусобно оптуживали да слиједе страначке интересе, чиме су одгодили неке изборне припреме и изазвали забринутост у погледу непристрасности ОИК. У Ливну је пет опозиционих странака оптужило ОИК да је утицала на процес именовања бирачких одбора у корист СДА, ХДЗ БиХ и ХДЗ 1990. Жалбу коју је поднијела Хрватска републиканска странка (ХРС) на крају је одбацила ЦИК.

³³ Постојала је значајна разлика између урбаних подручја (гдје су кандидати номиновали око 70 посто свих чланова бирачких одбора) и малих, руралних заједница (гдје су кандидати номиновали само 40 посто чланова).

³⁴ Тврдње о покушајима манипулације именовањем бирачких одбора ОДИHR ИПМ-у пријавили су ОИК Угљевик и Зеница, као и ПДП који је поднио приговор ЦИК-у против Градске изборне комисије Добој, гдје су навели да чланови СНСД-а представљају друге политичке субјекте у бирачким одборима. Даљњи наводи забиљежени су у Кантону 10, Калесији, Ливну, Мостару, Сапни, Томиславграду, Тузли (Федерација Босне и Херцеговине) и Банјој Луци, Источном Старом Граду, Мркоњић Граду, Рибнику, Требињу, Трнову (Република Српска).

³⁵ У четири случаја санкционисане су политичке странке и коалиције укључене у “трговину”, као и чланови БО.

³⁶ Неки саговорници ОДИHR ИПМ-а из политичких странака наводе да је велики број оставки изазван сложеношћу задатака који се очекују, додајући да су се поједини чланови БО определили да раде за већу накнаду као посматрачи за кандидате.

Централна изборна комисија треба да настави са унапређењем обуке за изборне комисије на нижим нивоима, са посебним нагласком на процедуре гласања и бројања и испуњење протокола изборних резултата.

Активности ЦИК-а везане за едукацију бирача биле су у великој мјери недовољне због смањења буџета и углавном су се састојале од телевизијских (ТВ) и радио спотова о модалитетима регистрације интерно расељених лица (ИРЛ) и бирача у иностранству, као и о процедурама гласања.³⁷ Позитивна је чињеница да је сав аудио-визуелни материјал био подржан преводом на знаковни језик. Међутим, већина изборних материјала није била прилагођена бирачима с оштећењима вида, слуха или когнитивних способности.

Власти, укључујући и изборну администрацију, треба да развију свеобухватан дугорочни програм едукације и информисања бирача за различите циљне групе у блиској консултацији са организацијама које представљају ове групе. Едукација бирача и информативни материјали би требали бити произведени у складу са стандардима приступачности.

VII. РЕГИСТРАЦИЈА БИРАЧА

Грађани који су напунили 18 година на дан избора имају право гласа, осим када су лишени права гласа због озбиљне кривичне пресуде, што укључује и пресуду за ратни злочин, или им је одузета правна способност, укључујући и на основу интелектуалног и психосоцијалног инвалидитета. Ускраћивање права гласа на основу интелектуалног и психосоцијалног инвалидитета у супротности је с међународним стандардима.³⁸

Како би се осигурало једнако право гласа у складу с међународним стандардима, ограничења права гласа на основу интелектуалног или психосоцијалног инвалидитета треба укинути.

Регистрација бирача је пасивна, континуирана и централизована за бираче у земљи. Бирачи у Брчко дистрикту гласају за кандидате из Федерације Босне и Херцеговине или из Републике Српске, у зависности од свог ентитетског држављанства.³⁹ ЦИК има укупну одговорност за интегритет и одржавање Централног бирачког списка (ЦБС). Међутим, тачност ЦБС-а овиси о подацима које достављају друге институције одговорне за ажурирање матичног регистра на којем се ЦБС темељи.⁴⁰ ЦИК је континуирано настојала уклонити застарјеле уносе из бирачког списка. Док саговорници ОДИHR ИПМ-а нису навели тачност бирачких спискова као значајну забринутост, механизам за пријављивање и уклањање података о преминулим грађанима из локалних база података матичних књига није осигурао благовремену размјену и исправку података, без обзира на претходну препоруку ОДИHR-а.⁴¹

³⁷ Према подацима ЦИК-а, буџет за едукацију бирача смањен је са око 300.000 КМ на 24.000 КМ за ове изборе. На локалном нивоу, посматрачи ОДИHR ИПМ учили су и изоловане иницијативе за едукацију бирача које су покренуле организације цивилног друштва.

³⁸ Видјети чланове 12 и 29 [CRPD](#). Такођер видјети став 9.4 [Комуникације бр. 4/2011 Комитета CRPD](#) из 2013. године која наводи да: “Члан 29 не предвиђа никакво разумно ограничење нити дозвољава икакво искључење било које групе особа са инвалидитетом. Стога, изузимање права гласа на основу перципираног или стварног психосоцијалног инвалидитета, укључујући и ограничења на основу индивидуализиране процјене, представља дискриминацију на основу инвалидитета”.

³⁹ ОДИHR ИПМ је обавјештена да око 12.640 лица није одабрало ентитетско држављанство те нису имали право гласа на изборима.

⁴⁰ Матични регистар води Агенција за идентификационе документе, евиденцију и размјену података при Министарству цивилних послова.

⁴¹ Према закону, само полиција може уклонити податке о грађанину преминулом у земљи, након примања штампане потврде о смрти од одговарајуће општине. Одговорност за пријаву смрти грађанина општини лежи углавном на породици преминулог.

Бирачи су имали низ опција за провјеру података о регистрацији и тражење исправки. Према пропису ЦИК-а, бирачки спискови морали су бити стављени на јавни увид између 3. јуна и 3. јула. Бирачи су такођер могли провјерити своје податке на интернету и у општинским центрима за регистрацију бирача. У складу са законом, кандидати су на захтјев могли добити примјерке бирачких спискова за изборне јединице у којима су се кандидовали. Према ЦИК-у, укупан број регистрованих бирача био је 3.368.666 – од којих 2.109.344 бирача у Федерацији Босне и Херцеговине и 1.259.322 бирача у Републици Српској.

Закон прописује да гласачи у иностранству могу гласати путем поште или лично у амбасадама и конзулатима, овисно о избору бирача. Бирачи са двојним држављанством имају право гласа само уколико им је Босна и Херцеговина држава пребивалишта. Држављани који бораве у иностранству могу задржати своје трајно пребивалиште у земљи. ЦИК је 25. августа објавила да се 69.966 бирача регистровало за гласање у иностранству путем новоуспостављене интернетске платформе која је поједноставила процес регистрације и смањила могућност за лажну регистрацију и људску грешку.⁴² ЦИК је одбила 10.720 захтјева за регистрацију за гласање изван земље, углавном због непотпуних или нетачних података. Дана 16. септембра, ЦИК је тужиоцу упутила око 20 случајева наводних покушаја лажне регистрације за гласање изван земље.

ИРЛ могла су гласати или у општини њиховог привременог боравишта под условом да су на том пребивалишту дуже од шест мјесеци или у општини у којој су били пријављени прије расељења. Бирачи регистровани за гласање изван земље који су били у земљи на дан избора и они чија је евиденција унесена у ЦБС након 18. августа пошто су навршили 18 година и они чија је затворска казна престала након тог датума могли су гласати непотврђеним гласачким листићем на посебним бирачким мјестима успостављеним у свакој општини. Мобилно гласање било је доступно бирачима који су због старости, инвалидитета или болести везани за кућу, као и онима који су у старачким домовима или затвору.⁴³

VIII. РЕГИСТРАЦИЈА КАНДИДАТА

Сви грађани с правом гласа могу се кандидовати, осим на изборима за државно предсједништво и предсједника и потпредсједнике Републике Српске, за које вриједе дискриминаторни услови о националној припадности и пребивалишту (видјети *Правни оквир*). Кандидат се може кандидовати само за функцију у једној изборној јединици на било којем нивоу власти и појавити се само на једној листи политичке странке. Кандидате за све изборе могу предложити политичке странке и коалиције или се могу кандидовати самостално. Неке категорије државних функционера или јавних службеника, укључујући припаднике полиције, оружаних снага или дипломатских органа, могу се кандидовати само ако поднесу оставку или привремено одступе са функције

ЦИК је извршила регистрацију кандидата на инклузиван начин. Према закону, ЦИК потврђује политичке странке и независне кандидате за учешће на изборима као политичке субјекте. Да би се регистровани, политички субјекти морају ЦИК-у положити новчани полог и приложити

⁴² Регистрација за гласање изван земље мора се активно обнављати за сваке изборе. До законског рока 19. јула за гласање путем поште пријавила су се 63.264 бирача у иностранству, а у дипломатским представништвима 6.702 бирача.

⁴³ ЦИК је регистровала 14.222 бирача за мобилно гласање у 141 општини.

потписе подршке.⁴⁴ Бирач може дати подршку само једној политичкој странци или независном кандидату по избору. Ова одредба може ограничити слободу удруживања и говора, што је супротно доброј међународној пракси.⁴⁵

Да би се унаприједило поштовање права на слободу удруживања и изражавања, правни оквир треба измијенити како би се бирачима омогућило да потпишу подршку за више од једног кандидата на сваким изборима.

Према закону, ЦИК је у обавези да провјери аутентичност потписа подршке. Након прописа ЦИК-а донесеног 4. маја, ЦИК је извршила верификацију на узорку од 10 посто потписа преданих за сваког кандидата. Провјера узорка, а не свих потписа, у супротности је са међународном добром праксом.⁴⁶ До законског рока 4. јула, ЦИК је овјерила 90 странака и 17 независних кандидата и одбила је овјерити једну странку и једног независног кандидата који нису испунили услове за регистрацију. У сљедећем кораку политичке странке формирале су 38 коалиција.

ЦИК је покренула нову интернетску платформу за регистрацију која је вршила аутоматску провјеру да ли кандидатске листе испуњавају родне квоте од 40 посто и захтјеве о распоређивању кандидата.⁴⁷ Регистровани кандидати на листама не могу повући кандидатуру. Међутим, ЦИК има овласти да поништи регистрацију кандидата који не поднесу оставку или привремено не одступе с положаја неспојивих с кандидовањем.⁴⁸

Свеукупно, ЦИК је овјерила 3.452 кандидата за државне и ентитетске изборе. За државно предсједништво кандидовало се десет кандидата (међу њима 2 жене), а за предсједника Републике Српске 31 кандидат (међу њима 2 жене). За 42 мјеста у ПД БиХ кандидовало се 752 кандидата (39 посто жена), за 98 мјеста у ПД ФБиХ 1.230 кандидата (43 посто жена), а за 83 мјеста у НС РС 1.429 кандидата (43 посто жена).

IX. ИЗБОРНА КАМПАЊА

Званична изборна кампања у трајању од 30 дана започела је 2. септембра и завршила 1. октобра.⁴⁹ Законске одредбе повезане с кампањом, укључујући злоупотребу административних ресурса и забрану говора мржње, примјењују се само током званичног периода кампање. До тада је забрањена само плаћена изборна кампања у електронским и штампаним медијима. Многи

⁴⁴ Кандидати морају предати 5.000 потписа подршке како би се кандидовали за државно предсједништво и ПД БиХ, а 3.000 потписа за предсједника Републике Српске, ПД ФБиХ и НС РС. Изузев предсједничких избора, од прикупљања потписа изузета је странка или независни кандидат који већ има мандат у изабраном органу или органу на истом или вишем нивоу за који се кандидује. Странке су морале положити 25.000 КМ за предсједничке изборе у БиХ и изборе за ПД БиХ, те 18.000 КМ за изборе на ентитетском нивоу. Независни кандидати морали су положити половицу ових износа. Ови се депозити враћају политичким субјектима који добију најмање 3% гласова у парламентарној утрци или који побиједе на предсједничким или потпредсједничким изборима или добију једну трећину гласова

⁴⁵ Према ставу 96 [Смјерница Венецијанске комисије и ОДИHR-а о регулацији политичких странака](#) из 2020. године, “требало би бити могуће подржати регистрацију више од једне странке, а законодавство не би требало ограничавати грађанина или другог појединца на потписивање листе потпоре за само једну странку”.

⁴⁶ Став 1.3 [Кодекса добре праксе](#) Венецијанске комисије из 2002. године захтијева да се “поступак провјере потписа мора (...) примјенити на све потписе, а не само на узорак.”

⁴⁷ На свим кандидатским листама мора бити најмање један кандидат мање заступљеног спола међу прва два кандидата, два међу првих пет кандидата, три међу првих осам кандидата итд.

⁴⁸ ЦИК је одјавила једног кандидата за ПД ФБиХ који није поднио оставку на јавну функцију.

⁴⁹ Изборни закон разликује “период кампање” и “изборни период”. Изборни период почиње на дан расписивања избора и завршава на дан потврђивања изборних резултата.

кандидати започели су кампању неколико мјесеци раније, што због непримјењивости релевантних законских одредби у том периоду, оставља могуће неправилности неријешеним. ЦИК је на основу приговора и по службеној дужности изрекла санкције у 22 случаја вођења пријевремене кампање у електронским и штампаним медијима, углавном у вези с огласима на друштвеним мрежама.

Окружење кампање било је углавном мирно, уз поштовање основних слобода удруживања, окупљања и изражавања, иако су пријављени случајеви кориштења говора нетолеранције. Надаље, забиљежено је неколико изолованих случајева насиља и узнемиравања.⁵⁰ Кампања је била у такмичарском духу, посебно на предсједничким изборима на државном нивоу и у Републици Српској. Кандидати су водили предизборне скупове и активности од врата до врата, излагали плакате и паное, дијелили летке и активно допирали до бирачког тијела путем друштвених мрежа.

Дугорочни посматрачи ОДИHR ИПМ-а посматрали су 56 догађаја везаних за кампању. Највеће странке у Федерацији Босне и Херцеговине, ХДЗ БиХ и СДА, циљале су на своје традиционално бирачко тијело углавном по етничким линијама, истичући потребу за сигурношћу и заштитом. У њиховим кампањама често се говорило о прошлим и садашњим “ратовима”, подјелама, “опасностима” и “нападима” заснованим на етничкој припадности.⁵¹ ДФ, НиП, НС и СДП БиХ су се углавном бавили питањима која се односе на корупцију, реформу правосуђа, запошљавање и иселјавање. У Републици Српској кампања је имала изразито поларизирајућу ноту и укључивала међусобне личне оптужбе владајућег СНСД-а и опозиционих ПДП-а и СДС-а.⁵² Представници СНСД-а су у више наврата ширили запаљиву реторику.⁵³

Законским измјенама и допунама из јула 2022. године уведена је забрана злоупотребе административних ресурса, укључујући забрану јавним службеницима да се укључују у кампању кандидата којем су подређени током радног времена, кориштење јавних просторија, комуникацијских услуга и превозних средстава у сврху кампање, те вођење изборне кампање током службених радњи или догађаја у организацији јавних установа. Иако је добродошло побољшање, забрана се односи само на званични период кампање у трајању од једног мјесеца.

Истовремено, тадашње власти најавиле су и покренуле низ пројеката социјалне заштите непосредно прије званичног почетка кампање, доводећи тиме у питање једнаке услове за

⁵⁰ ОДИHR ИПМ је упозната са случајевима насиља у Горажду, Цазину (Унско-сански кантон) и Какњу (Зеничко-добојски кантон).

⁵¹ Лидер СДА и бошњачки кандидат за члана Предсједништва БиХ изјавио је 9. септембра да се “против Босне и Херцеговине води посебан рат.” Дана 13. септембра, Борјана Кришто, кандидаткиња ХДЗ-а за хрватског члана Предсједништва БиХ, изјавила је да “они који су напали наша срца (...) нису рачунали на то да смо ми спремни да штитимо своје обитељи и своју домовину.” На политичком састанку СДА у Сарајеву 26. септембра, Себија Изетбеговић, кандидаткиња за кантоналну скупштину, изјавила је да ће изборна пobjеда бивших чланова СДА “одвест (...) у логоре, стратишта и масовне гробнице.”

⁵² Приватни медијска кућа обавијестила је ОДИHR ИПМ да је 26. септембра одбила емитовати, без одобрења ЦИК-а, предизборни спот СНСД-а у којем се наводи да је гласање за предсједничког кандидата ПДП-а у Републици Српској једнако уништавању ентитета. Дана 22. септембра у Требињу, опозициони кандидати су приказани као “марионете страних амбасада”. Дана 26. септембра, Јелена Тривић, кандидаткиња ПДП-СДС-а за Предсједништво Републике Српске, оптужила је г. Додика, кандидата СНСД-а за Предсједништво, да је “агент хрватских служби и заштитник хрватских интереса.”

⁵³ На предизборном скупу у Фочи 5. септембра, г. Додик је изјавио: “Наша држава је Република Српска, не Босна и Херцеговина.”; на скупу у Источном Сарајеву 27. септембра, изјавио је да “ако се наше Сарајево зове Источно Сарајево, онда би се оно друго Сарајево требало звати 'Блискоисточно Сарајево' јер је пуно муслимана.” Посматрачи ОДИHR ИПМ-а примјетили су сличну реторику и од стране кандидата и представника СНСД-а на предизборним скуповима

све.⁵⁴ Многи кандидати су такођер промовисали пројекте јавне инфраструктуре као партијска достигнућа, укључујући и на интернету.⁵⁵ Надаље, ОДИHR ИПМ је примила вјеродостојне наводе о случајевима вршења притиска на запосленике јавног сектора да учествују у предизборним догађајима владајућих или да се не укључе у активности опозиције.⁵⁶ У складу са обавезама и одређењима ОЕБС-а, ово изазива забринутост у погледу једнаких услова и способности бирача да дају свој глас без страха од одмазде.⁵⁷

Како би се спријечило вршење притиска на бираче од стране јавних службеника и кандидата, надлежне власти треба да подзму брзе и ефикасне кораке да истраже такве наводе и било какву злоупотребу административних ресурса, те да буду проактивни у одвраћању од таквих пракси.

Приступи политичких странака развоју и промоцији жена кандидата значајно су се разликовали, али су углавном били недовољни.⁵⁸ Изузев двије кандидаткиње за хрватске и српске чланове Предсједништва БиХ и једне кандидаткиње за Предсједништво Републике Српске, жене су ријетко имале истакнуту улогу или једнако вријеме за говор на већини политичких скупова које је посматрала ОДИHR ИПМ; жене су чиниле 40 посто свих присутних на тим политичким скуповима. Дуготрајни родни стереотипи били су присутни у кампањи.⁵⁹ Кандидаткиње су често

⁵⁴ Влада Херцеговачко-неретванског кантона усвојила је 30. августа Приједлог закона о новчаној и материјалној помоћи породицама с дјецом. Иста влада је 9. септембра осигурала 400.000 КМ за подручја погођена земљотресом у априлу 2022. Влада Федерације Босне и Херцеговине је 22. септембра најавила додатну социјалну помоћ од 100 КМ за незапослене. Дана 30. септембра влада Републике Српске је најавила издавање од 109.9 милиона КМ за социјалне програме за најугроженије становништво током мјесеца септембра.

⁵⁵ Пројекти јавне инфраструктуре започети су или промовисани током периода кампање и за вријеме предизборне шутње. На примјер, дана 1. октобра, г. Додик и Жељка Цвијановић, предсједник Републике Српске и кандидаткиња за српског члана Предсједништва БиХ, обишли су градилишта на универзитетском кампусу у Бањој Луци и обећали да ће се радови наставити. Исти дан је руководство ХДЗ БиХ обишло изградњу центра за едукацију и обуку у Западнохерцеговачком кантону. Став 5.1.3 [Заједничких смјерница ОДИHR-а и Венецијанске комисије из 2016. године за спречавање и одговор на злоупотребу административних ресурса током изборних процеса](#) прописује да “правни оквир би требао навести да се током кампање не смију појавити веће објаве повезане с (...) одређеном странком или кандидатом.”

⁵⁶ Овакве тврдње појавиле су се у неколико општина. На примјер, у Бањој Луци, Фочи и Добоју. Надаље, директора болнице у Бањој Луци је ЦИК 23. септембра казнила с 10.000 КМ, а његову странку СНСД с 5.000 КМ због, између осталог, укључивања јавних запосленика у предизборне активности током радног времена. Дана 30. септембра суд је поништио одлуку ЦИК-а на основу тога да директоров говор није фаворизирао ниједну политичку странку, већ је похвалио владу за њена постигнућа.

⁵⁷ Став 7.7 [Копенхагенског документа ОЕБС-а](#) из 1990. године захтијева да се “политичка кампања води у поштеној и слободној атмосфери у којој нити административне радње, насиље ни застрашивање не спрјечавају странке и кандидате да слободно износе своја стајалишта и квалификације, нити спрјечавају бираче да их сазнају и расправљају о њима или да их прогласе њихов глас без страха од одмазде”.

⁵⁸ Према [Полазној студији УН Women – УНДП о баријерама политичком учешћу жена](#) из 2019. године, оне странке које наводе принцип родне равноправности у интерним страначким документима и које имају интерне страначке структуре за жене “немају ресурсе потребне за активирање амбициозних жена у политику”. [Општа препорука CEDAW бр. 23](#) налаже да државне странке требају осигурати да “жене имају право на пуно учешће и заступљеност у формулисању јавних политика у свим секторима и на свим нивоима.” Члан 191ц [Пекиншке декларације и платформе за дјеловање](#) прописује да политичке странке треба да “размотре укључивање родних питања у своју политичку агенду и подзму мјере како би осигурале равноправно учешће жена и мушкараца у руководству политичких странака.”

⁵⁹ Изборни закон забрањује промовисање на начин који мушкарце и жене представља “на стереотипан и увредљив или понижавајући начин”. Иако посматрачи ОДИHR ИПМ-а нису примијетили да кандидати користе увредљиве и негативне родне стереотипе у предизборним кампањама, кандидаткиње су често хвалене због своје физичке љепоте и успјеха као супруге и мајке. За разлику од мушких кандидата за предсједништва, кандидаткиње су ријетко биле у фокус идео-спотова за кампање.

биле мета вријеђања и исмијавања на интернету.⁶⁰ Неке од њих су биле мета сексуализираних напада на овим порталима. Неколико кандидаткиња описало је посматрачима ОДИHR ИПМ-а своје лично искуство с онлајн и унутарстраначким узнемиравањем.

Како би се подстакло активно учешће жена у јавном и политичком животу, власти на свим нивоима треба да учине свеобухватне правне, институционалне и образовне напоре како би се супротставили постојећим родним стереотипима о улози жена и мушкараца у политици. Треба извршити детаљну процјену утицаја захтјева родних квота на избор жена на функције на свим нивоима.

Само 43 од 613 кандидатских листа (отприлике 7 посто) премашило је минимални број жена (40 посто) прописан законом. Жене су биле на челу 135 листа (22 посто). Међутим, више од половине тих листа биле су листе са једним кандидатом.⁶¹ Неколико већих странака није имало жене на челу својих листа.⁶² Родне квоте и захтјеви о распоређивању кандидата на листама нису били у потпуности дјелотворни: жене чине тек 19 посто (8 од 42) новоизабраних посланика у ПД БиХ, 28 посто (27 од 98) у ПД ФБиХ и 25 посто (21 од 83) у НС РС. На мјесто српског члана Предсједништва БиХ изабрана је жена.⁶³

Политичке странке треба да подузму ефикасне мјере за идентификацију и превазилажење родно заснованих препрека за жене кандидате, укључујући преиспитивање тренутних унутарстраначких пракси које ограничавају ефикаснију заступљеност жена унутар страначких структура и на позицијама кандидата.

Изузев једног истакнутог кандидата СДП-а из ромске заједнице за ПД БиХ, кандидати који припадају националним мањима нису били истакнути у кампањи. ОДИHR ИПМ није пријавила нити забиљежила употребу дискриминаторне реторике против националних мањина.

Већина политичких странака није укључила питања која се посебно тичу особа с инвалидитетом у своје програме. Око 56 посто мјеста гдје су се одржавале кампање које је посјетила ОДИHR ИПМ нису имала посебно прилагођен приступ особама с инвалидитетом.⁶⁴ Организације које представљају особе с инвалидитетом изразиле су забринутост МИПМ-у да већина политичких странака дијели општи недостатак свијести друштва о њиховим правима и могућностима, као и обавезама Босне и Херцеговине према међународним обавезама у вези с људским правима.

⁶⁰ Понижавајући и увредљиви стереотипи о женама који се појављују на анонимним блогovima и онлајн порталима идентификовани су у [истраживању](#) Медицентра Сарајево. Видјети и став 29 [Закључних запажања на шести периодични CEDAW извјештај БиХ](#).

⁶¹ У утрци за ПД БиХ, 5 листа (3 посто) премашило је квоту за жене од 40 посто. Жене су биле на челу 38 од 186 листа (21 посто). У утрци за ПД ФБиХ, 23 листе (12 посто) премашиле су квоту за жене од 40 посто. Жене су биле на челу 44 од 189 листа (23 посто). У утрци за НС РС, 15 листа (6 посто) премашило је минимални број жена прописан законом. Жене су биле на челу 53 од 238 листа (22 посто).

⁶² У Федерацији Босне и Херцеговине, жене нису биле на челу листа ДФ-а, СДП БиХ, Народног европског савеза, ХДЗ 1990 и СББ БиХ за ПД БиХ. У Републици Српској, жене нису биле на челу листа СНСД-а, СДС-а, ДНС-а или Социјалистичке партије-Петар Ђокић за НС РС или ПД БиХ.

⁶³ Одлука Савјета министара ОЕБС-а бр. 7/09 о Учешћу жена у политичком и јавном животу позива државе учеснице да “охрабре све политичке актере да промовишу равноправно учешће жена и мушкараца у политичким странкама с циљем постизања боље родно уравнотежене заступљености на изабраним јавним функцијама на свим нивоима одлучивања.” Одлука такођер позива да се “подузму неопходни кораци за успостављање, гдје је то прикладно, ефикасних националних механизма за мјерење једнаког учешћа и заступљености жена.”

⁶⁴ Ниједан преводилац знаковног језика није био присутан ни на једном скупу који је посматрала ОДИHR ИПМ. Од налога странака и кандидата које је ОДИHR ИПМ пратила на друштвеним мрежама, отприлике половина њих су титловали видеозаписе кампање.

Странке и кандидати су се у великој мјери ослањали на друштвене мреже како би промовисали поруке своје предизборне кампање.⁶⁵ Примјењивост прописа о кампањи на друштвене мреже, уведена законским измјенама из 2022. године, допринијела је пажљивијем приступу ономе што већина заинтересованих страна, углавном високи страначки дужносници, објављује на интернету. Кандидати су користили своје налоге на друштвеним мрежама за најаву догађаја и приказивање видео спотова, говора и предизборних скупова. Садржај на интернету је у великој мјери одражавао догађаје кампање које су лично водили кандидати, а које је пратила ОДИHR ИПМ. Честе посјете иностраних званичника Босни и Херцеговини, као и посјете државних и ентитетских званичника иностранству константно су имале велику пажњу на друштвеним мрежама и често су реакције биле подијељене.⁶⁶ Кандидати су се често међусобно оптуживали да дјелују као агенти стране силе или да су плаћеници страних влада. Медијски посматрачи и платформе за провјеру чињеница редовно су извјештавали о случајевима дезинформација те су пружали едукацију о медијској писмености у вези с изборима.⁶⁷

Х. ФИНАНСИРАЊЕ ИЗБОРНЕ КАМПАЊЕ

Финансирање изборне кампање првенствено је регулисано Изборним законом, законима Босне и Херцеговине, Републике Српске и Брчко дистрикта о финансирању политичких странака, а допуњено је прописима ЦИК-а. Све у свему, регулаторни оквир није у потпуности кохерентан и досљедан, што умањује дјелотворност постојећих прописа и њихове спроведбе.⁶⁸ У јануару 2022. године, ЦИК је обновила правила о процедурама извјештавања о финансирању кампање и увела прописе којима су испуњене неке од претходних препорука ОДИHR-а и GRECO-а, укључујући оне о обавезној употреби намјенских банковних рачуна за трошкове кампање. Друге кључне препоруке ОДИHR-а и GRECO-а су ипак остале неиспуњене, укључујући оне које се односе на ревизију примјењивих одредби и јачање капацитета ЦИК-овог одјела за ревизију.⁶⁹

Политичке странке имају право на годишња јавна средства која се могу користити у сврху финансирања предизборне кампање.⁷⁰ Редовне активности странака такођер се могу

⁶⁵ Током званичног периода кампање, ОДИHR ИПМ пратила је онлајн активности 14 политичких странака, 17 кандидата на државном и ентитетском нивоу, те 7 инфлуенсера на Фејсбуку и Твитеру. СНСД и г. Додик били су најактивнији на друштвеним мрежама, објављујући 11-20 пута дневно на Твитер и Фејсбуку налоге г. Додика.

⁶⁶ Међу њима је посјета председника Турске Сарајеву 6. септембра, расправа челника држава западног Балкана о питањима у вези са Босном и Херцеговином на Самиту Брдо-Бријуни 12. септембра, посјета председника Хрватске Јајцу 13. септембра, посјета председника Србије 15. септембра, те разговор током састанка г. Додика и председника Руске федерације 20. септембра.

⁶⁷ Платформа за провјеру чињеница *Раскривавање* идентификовала је портале који манипулативним средствима хвале једну политичку опцију и нападају њене противнике. *Истиномјер* је омогућио ливе блог за провјеру чињеница посвећен онлајн, телевизијским и штампаним вијестима везаним за изборе. Од почетка званичне кампање, идентификована је 31 "неистина", једна "полуистина" и једна "неутемељена тврдња". Видјети и студију УНЕСЦО-а и Медијског центра Сарајево [Регулација штетног садржаја на интернету у Босни и Херцеговини](#) из маја 2022. године и студију Европског парламента [Мапирање лажних вијести и дезинформација на западном Балкану](#) из 2021. године.

⁶⁸ На примјер, доприноси и кредити из иностраних извора су изричито одобрени Изборним законом, али се не помињу у Закону о финансирању политичких партија на листи дозвољених извора финансирања политичких партија. Директно јавно финансирање изборних кампања обезбјеђује се у Републици Српској и Брчко дистрикту: у Републици Српској релевантна средства добивају сви регистровани политички субјекти, док у Брчко дистрикту само политичке странке.

⁶⁹ Видјети [Додатак](#) GRECO Другом извјештају о усклађености о финансирању политичких странака из 2020. године.

⁷⁰ Политичке странке имају право на финансирање из државног, ентитетских, кантоналних и општинских буџета на годишњој основи.

финансирати из сопствених средстава као и из донација физичких и правних лица.⁷¹ Законом су забрањени кредити и донације из одређених извора, укључујући државне и јавне субјекте, приватна предузећа која имају уговор о јавним набавкама у текућој години у износу већем од 10.000 КМ, анонимне и већину иностраних извора. Међутим, због ограничених капацитета ЦИК-а, не постоји дјелотворан механизам за провјеру поштивања ових забрана.⁷²

Политички субјекти могу потрошити до 0,30 КМ по регистрованом бирачу у свакој изборној утрци у којој учествују. Многи саговорници МИПМ-а сматрају да је горња граница превисока за изборе на државном и ентитетском нивоу, и неки сматрају да су расходи већине кандидата за изборе на државном и ентитетском нивоу остали далеко испод прага.⁷³

ЦИК има мандат за надзор над финансирањем политичких странака и кампања. Према закону, политичке странке су дужне поднијети годишње финансијске извјештаје ЦИК-у. Надаље, сви кандидати морају поднијети један предизборни извјештај прије него што их ЦИК потврди као политичке субјекте и један извјештај у року од 30 дана од објаве коначних резултата избора.⁷⁴ Супротно међународној доброј пракси и упркос претходној препоруци ОДИHR-а, кандидати нису дужни поднијети привремене финансијски извјештај прије дана избора.⁷⁵

Пропис ЦИК-а из јануара 2022. године налаже да је ЦИК дужна објавити извјештаје о финансирању кампање у року од 30 дана од примања истих. Међутим, не постоји рок за ЦИК да изврши ревизију извјештаја о финансирању кампање или објави закључке ревизије. Због недостатка ресурса, ЦИК није била у могућности пратити стварне трошкове кампање и у великој мјери се ослањала на извјештаје грађана и организација цивилног друштва како би открила могућа кршења правила. Поред тога, ЦИК је обавијестила ОДИHR ИПМ да су ефикасност и благовременост њених прегледа и ревизијских поступака озбиљно нарушени њеним ограниченим финансијским ресурсима и недостатком особља.

Капацитет Централне изборне комисије треба ојачати како би ефикасно надзирала и истраживала операције финансирања кампање. Централна изборна комисија треба да има законску обавезу да благовремено изврши ревизију свих финансијских извјештаја политичких странака и кандидата и на вријеме објави резултате таквих ревизија.

ЦИК може изрећи санкције за неправилности и дужна је пријавити сваку сумњу на финансијска кривична дјела агенцијама за провођење закона.⁷⁶ Надаље, ЦИК може забранити политичким странкама учешће на наредним изборима или затражити од надлежног суда да одјави странке

⁷¹ На годишњој основи, физичко лице може донирати у износу до 10.000 КМ, члан странке до 15.000 КМ, а правно лице до 50.000 КМ.

⁷² Према ставу 268 [Смјерница ОДИHR-а и Венецијанске комисије о регулацији политичких странака](#), “законодавство ће укључивати смјернице о томе како се позорност релевантних надзорних тијела може скренути на кршење кључних закона, које су овласти за истрагу тим тијелима дате, као и распон примјењивих санкција. Без таквих истраживачких овласти мало је вјероватно да ће агенције имати способност да ефикасно спроведу свој мандат. Адекватна финансијска средства и ресурси су неопходни и да би се осигурало правилно функционисање и рад надзорног тијела.”

⁷³ Према [прелиминарним налазима](#) Транспаренцу Интернационал о потрошњи у кампањи од 29. септембра, политичке странке су укупно потрошиле 9,6 милиона КМ на билборде, рекламе у медијима и Фејсбуку оглашавање, као и на предизборне скупове. Највеће износе наводно су потрошили СНСД (1,6 милиона КМ) и СДА (1,5 милиона КМ), затим ПДП и СДП који су потрошили по 600.000 КМ.

⁷⁴ Предизборни финансијски извјештај је предуслов за регистрацију политичких субјеката и обухвата приходе и расходе у последња три мјесеца. Постизборни извјештај обухвата приходе из кампање (све новчане и неновчане приходе) и расходе од дана регистрације до дана објављивања изборних резултата. Неподношење постизборног извјештаја може довести до престанка мандата.

⁷⁵ Видјети став 261 [Смјерница ОДИHR-а и Венецијанске комисије о регулацији политичких странака](#).

⁷⁶ Од јануара до октобра 2022. године, ЦИК је тужилаштву прослиједила информације о сумњама на кршења закона од стране 18 политичких странака.

због неподношења редовних извјештаја и финансијских извјештаја о кампањи.⁷⁷ Ипак, чини се да новчане казне за финансијске прекршаје немају ефекат одвраћања, што је у супротности с међународном добром праксом и претходним препорукама ОДИHR-а и GRECO-а.⁷⁸ Представници мањих политичких странака изразили су забринутост ОДИHR ИПМ-у да санкције нису сразмјерне добити стеченој кршењем прописа, што може бити предност за добро етаблиране странке.⁷⁹ Многи саговорници ОДИHR ИПМ-а, укључујући политичке странке и кандидате, изразили су сумњу у транспарентност финансирања политичких странака и кампања и одговорност за финансијске прекршаје.

Како би се повећала транспарентност финансирања кампање и одговорност за финансијске прекршаје, регулаторни оквир би требао прописати пропорционалне санкције и санкције са ефектом одвраћања за кршења прописа.

XI. МЕДИЈИ

A. МЕДИЈСКО ОКРУЖЕЊЕ

Медијско окружење је фрагментирано и снажно подијељено по етничким и политичким линијама. Већина саговорника ОДИHR МИПМ-а напоменули су да недовољно развијено тржиште оглашавања онемогућава финансијску одрживост за већину медијских кућа. Тржиштем оглашавања углавном доминирају корпорације у државном власништву, којима често управљају чланови политичких странака, а резултат тога је директна или индиректна политичка контрола над многим медијским кућама. Законодавство не осигурава транспарентност власништва над медијима, што је у супротности с добром међународном праксом и претходним препорукама ОДИHR-а.⁸⁰

Јавни РТВ сервис пружају Радио-телевизија Босне и Херцеговине (БХРТ) на државном нивоу и Радио-телевизија Федерације Босне и Херцеговине (ФТВ) и Радио-телевизија Републике Српске (РТРС) на ентитетском нивоу. Управне одборе јавних емитера бирају одговарајући државни или ентитетски парламенти.⁸¹ Финансирају се углавном путем РТВ таксе коју прикупљају ентитетски емитери и дијеле са БХРТ. Током посљедњих десет година, упркос законским обавезама, РТРС не дозначује средства БХРТ-у, што је оставило емитер у значајном дефициту.⁸²

⁷⁷ У 2021. години ЦИК је изрекла административне санкције за 53 политичке странке, углавном везане за расходе који нису извршени у складу са програмом и статутом странке, а за 14 странака забранила је учешће на изборима 2022. године због неподношења претходних финансијских извјештаја.

⁷⁸ Видјети ставове 272-274 Смјерница ОДИHR-а и Венецијанске комисије о регулацији политичких странака.

⁷⁹ Изборни закон прописује максималну казну у износу од 30.000 КМ за изборне прекршаје, а новчане казне за финансијске прекршаје политичких странака и кандидата износе од 500 до 10.000 КМ. Члан 16 [Препоруке Res\(2003\)4 Комитета министара државама чланицама о заједничким правилима против корупције у финансирању политичких странака и изборних кампања](#) одређује да “државе требају захтијевати (...) да изборне кампање буду предмет учинковитих, пропорционалних санкција и санкција са ефектом одвраћања.”

⁸⁰ Члан 4.1 [Препоруке](#) Савјета Европе ЦМ/Res (2018)1 Смјерница Комитета министара о медијском плурализму и транспарентности власништва медија позива државе чланице да “промовишу режим транспарентности медија који осигурава јавну доступност и приступ тачним, ажурираним подацима о индиректном и стварном власништву медија”.

⁸¹ Парламент Федерације Босне и Херцеговине од 2012. године није у могућности да бира чланове управног одбора ФТВ-а, што значи да је садашњем директору ФТВ-а истекао мандат.

⁸² БХРТ је обавијестила ОДИHR ИПМ да акумулирано дуговање РТРС-а према БХРТ-у износи више од 65 милиона КМ. Спор између БХРТ-а и РТРС-а тренутно разматра Окружни суд у Бањој Луци.

Како је тренутно примијењен, систем финансирања и именовање чланова управних одбора јавних емитера не гарантује стабилно финансирање и уређивачку независност.⁸³

Како би се повећао обим информација доступних бирачима и промовисало уравнотежено и непристрасно извјештавање у информативним емисијама и емисијама о актуелним дешавањима, јавним РТВ сервисима треба омогућити стабилан систем финансирања.

Многи саговорници МИПМ-а су изразили забринутост због повећаног броја сајбер-напада усмјерених на инфраструктуру истакнутих медијских кућа⁸⁴ и због вербалних пријетњи и напада политичара на новинаре, у већини случајева путем интернета.⁸⁵ Ове праксе су током протеклих година осудили представник ОЕБС-а за слободу медија (RFoM) и Европска комисија.⁸⁶ Иако је неколико саговорника ОДИHR ИПМ-а оцијенило позитивним успостављање фокалне тачке у Кантоналном Тужилаштву Кантона Сарајево за пријаву прекршаја у вези с медијима, њена надлежност је ограничена на кантон. Током кампање, ОДИHR ИПМ забиљежила је неколико случајева застрашивања и узнемиравања, који нису детаљно истражени, што је допринијело атмосфери некажњивости.⁸⁷

Власти треба да појачају ефикасну заштиту новинара од пријетњи и застрашивања. Треба размотрити јачање капацитета органа за провођење закона како би се осигурала брза истрага случајева вршења притиска на новинаре и медијске куће, укључујући и када се такав притисак врши путем интернета.

В. ПРАВНИ ОКВИР

Државни и ентитетски уставни осигуравају слободу говора. Иако су клевета и увреда декриминализоване, законодавство не дефинише јасно клевету, нити намеће горњу границу

⁸³ Како је наведено у [Извјештају Европске комисије за Босну и Херцеговину из 2021. године](#), “Политички утицај на јавне емитере и даље постоји, а њихова финансијска одрживост није осигурана. Закон о јавном радио-телевизијском систему остаје непромијењен, а ентитетско законодавство још увијек није усклађено са овим законом”. У одјелку Ц, [Мишљење Европске комисије](#) из 2019. године о апликацији Босне и Херцеговине за чланство у ЕУ идентифицира као кључни приоритет “осигурање финансијске одрживости јавног РТВ система”. [Извјештај Европске комисије из 2022. године](#) (стр. 30) наводи да Босна и Херцеговина није направила никакав напредак у гарантовању слободе изражавања, што, између осталог, захтијева осигурање финансијске одрживости јавног РТВ система. Став 16 [Општег коментара УН ХРЦ-а бр. 34](#) на ИССРР позива државе чланице да “осигурају да јавни радио-телевизијски сервиси раде на независан начин, (...) гарантују њихову независност и уређивачку слободу, [и] обезбједе финансирање на начин који не поткопава њихову независност”.

⁸⁴ Мисија ОЕБС-а у Босни и Херцеговини је [изразила забринутост](#) да су 21. јула 2022. Фејсбук страница бука.цом, угледне веб странице у Републици Српској, те [2. септембра](#) Фејсбук страница листа *Дневни аваз* биле мета хакерских напада. Мостарски емитер *Херцег-Босна* обавијестио је ОДИHR ИПМ да су сајбер напади узроковали дјеломично уништење њихове архиве.

⁸⁵ Конкретно, медијско удружење *БХ Новинари* обавијестило је ОДИHR ИПМ да је пружио помоћ у 30 случајева напада, пријетњи и притисака на новинаре као и медије у Босни и Херцеговини у првих девет мјесеци 2021. године.

⁸⁶ [Извјештај Европске комисије о Босни и Херцеговини из 2021. године](#) у секцији 2.2.1, напомиње да “високопозициониран политичари прибјегавају јавним нападима и омаловажавајућим изјавама на рачун новинара, аналитичара и запослених у медијима, а посебно жена. Власти и даље умањују значај овог питања, а јавне институције не прикупљају податке о пријетњама и нападима на новинаре и запослене у медијима”. Видјети и заједничке изјаве ОЕБС РFoM и шефа Мисије ОЕБС-а у Босни и Херцеговини од [24. септембра 2021. године](#) и [27. маја 2021. године](#).

⁸⁷ Тако је 15. септембра екипа БН телевизије нападнута од стране активиста СНСД-а приликом снимања непрописно постављених мобилних рекламних паноа. Дана 12. септембра, кандидат СДА је на Фејсбуку дао увредљиве [коментаре](#) против новинара, као одговор на његово сатирично портретирање другог кандидата СДА.

новчане накнаде за клевету.⁸⁸ Многи саговорници МИПМ-а виде недавне случајеве клевете против новинара као средство за одвраћање од извјештавања о питањима од јавног значаја.⁸⁹

Законодавство треба измијенити како би се дала јасна дефиниција клевете, извршила ревизија санкција за клевету како би се осигурао пропорционалан и разуман правни лијек, и осигурале мјере заштите од злоупотребе закона о клевети.

Иако закон предвиђа минималне гаранције за приступ информацијама, саговорници ОДИHR ИПМ-а тврде да је законски рок од 15 дана за власти да одговоре на захтјеве за информацијама претјерано дуг и да власти често дају недостатне или формалистичке одговоре.⁹⁰

Власти треба да буду проактивне у објављивању информација од јавног значаја, укључујући оне које се односе на изборе, у јавном домену. Приступ таквим информацијама треба бити једноставан, брз, дјелотворан и практичан, те омогућити широк спектар упита. Захтјеве за информацијама треба брзо размотрити; свако одбијање треба да има јасно образложење.

Медијско праћење предизборне кампање регулисано је Изборним законом и допуњено прописом ЦИК-а усвојеним у мају 2022. године. Електронски медији морају поштовати принципе праведности и непристрасности. Јавни медији морају обезбиједити свим кандидатима три минуте бесплатног емитовања по једнакој основи током цијелог периода кампање. У складу са законским одредбама, политички субјекти могу купити највише 30 минута плаћених термина емитовања седмично код јавних емитера, а највише 60 минута седмично код приватних. Већина главних кандидата су искористили ову прилику.⁹¹

Регулаторна агенција за комуникације (РАК) регулатор је електронских медија с мандатом рјешавања приговора повезаних с медијима и примјене санкција за кршења.⁹² Упркос претходним препорукама ОДИHR-а, РАК није проводила надзор над медијима током кампање, те због тога није могла водити активан надзор електронских медија и реаговала је само на приговоре. Закон не прописује јасне рокове за рјешавање приговора повезаних с медијима,

⁸⁸ Закони оба ентитета широко дефинишу клевету као доношење штете нечијем угледу ширењем неистините чињенице трећој страни. Став 17 [Резолуције РАСЕ бр. 1577 \(2007\)](#) позива државе чланице да дефинишу концепт клевете прецизно у својим законодавствима како би се “избјегла произвољна примјена закона и осигурало да грађанско право пружа ефикасну заштиту достојанства особа погођених клеветом”. Додик је 31. октобра [подстакао](#) увођење кривичних санкција за клевету и увреду у Републици Српској.

⁸⁹ На примјер, у јулу 2021. године, интернетској страници *Журнал*, Градски суд у Сарајеву наложио је да плати 170.000 КМ (око 86.000 EUR) на име накнаде штете због клевете. У 2020. години Линија за помоћ новинарима [забиљежила је](#) 289 активних случајева клевете. Према студији [safejournalists.net](#), око 80 посто таквих тужби поднијели су политички званичници и директори јавних установа. Став 47 [Општег коментара бр. 34](#) на ICCPR налаже да “државе уговорнице треба да поставе разумна ограничења на захтјев да оптужени надокнади трошкове успјешне странке”. Став 2.4.2 [Препоруке](#) ЦоЕ ЦМ/Рец (2016) 5 Одбора министара о слободи интернета позива државе чланице да осигурају да закони о клевети “не намећу претјеране новчане казне (...) неразмјерне накнаде штете или правне трошкове”.

⁹⁰ На примјер, Трансперанци интернешнел је [обавијестио](#) ОДИHR ИПМ да је од 578 захтјева за информацијама упућених у 2021. години различитим јавним институцијама, добио одговоре у законским роковима само у 321 случају. Став 19 [Општег коментара бр. 34](#) на ICCPR налаже да “да би се остварило право на приступ информацијама, државе уговорнице треба да буду проактивне у стављању у јавни домен владине информације од јавног интереса. Државе уговорнице треба да уложе све напоре да осигурају лак, брз, ефикасан и практичан приступ таквим информацијама”. Видјети такођер [Конвенцију](#) Савјета Европе о приступу службеним документима (Тромсø конвенција).

⁹¹ СНСД се 1. октобра жалила ЦИК-у и Регулаторној агенцији за комуникације (РАК) да је током посљедње седмице кампање на *БН ТВ* укупно трајање плаћених политичких реклама које промовишу госпођу Тривић премашило законом дозвољених 60 минута седмично. ЦИК је 7. октобра проследила случај РАК-у без да га је размотрила; РАК је 28. новембра размотрио и одбио жалбу.

⁹² РАК-ом управља генерални директор, којег именује и надзире Вијеће РАК-а. Досадашњим члановима Вијећа мандат је истекао 2017. године, али државни парламент није именовано нове чланове.

ограничавајући тако право на дјелотворан правни лијек.⁹³ РАК је обавијестила ОДИHR ИПМ да је ријешила 12 приговора у вези са изборима, издавши 1 упозорење телевизијској станици због тога што није позвала једну политичку странку на дебате, а одбацивши осталих 11 приговора.

С. НАЛАЗИ ПРАЋЕЊА МЕДИЈА

Према резултатима праћења медија ОДИHR ИПМ-а, извјештавање о кампањи је било значајно ограничено и пружило је бирачима само дјеломичне информације, чиме је знатно смањена њихова могућност да донесу одлуке на бази потпуних информација.⁹⁴ Конкретно, јавни емитер *ТВ БХТ-1* и приватна *Нова ТВ* додијелили су само 15 односно 16 минута емитовања у ударном термину за све кандидате заједно.

Јавни емитер *ФТВ* и приватни *Науат* били су видно критични према СНСД-у додијеливши тој страници 48 односно 34 посто укупног извјештавања о политичким странкама, углавном неутралног и негативног тона. Док је *ФТВ* оскудно и неутрално извјештавала о другим главним кандидатима, *Науат* је подржавао СДА додијељујући тој странци око 21 посто таквог извјештавања, углавном позитивног и неутралног тона. У оквиру својих редовних вијести и емисија о актуелним дешавањима, приватни емитер *Н1* се фокусирао на главне политичке странке, извјештавајући о њима углавном неутрално, а повремено критикујући СДА и СНСД.⁹⁵

Јавни емитер *РТРС* показао је јасну пристрасност у корист СНСД-а додијеливши тој странци 44 посто извјештавања о политичким странкама у оквиру редовних вијести, претежно позитивног тона, те оштро критикујући ПДП и СДС који су добили 22 односно 11 посто таквог извјештавања. У свом извјештавању о предсједничким кандидатима за Републику Српску, и *РТРС* и *БН* су највећи дио извјештавања посветили г. Додику (СНСД), 53 односно 62 посто, док је гђа Тривић (ПДП-СДС) добила 45 односно 37 посто извјештавања. Док је *РТРС* о г. Додику извјештавала углавном позитивно, извјештавање о гђи Тривић био је углавном негативно. Насупрот томе, на *БН*-у се о г. Додику извјештавало углавном негативно, док се о гђи Тривић извјештавало на позитиван или неутралан начин. *РТРС* је у извјештавању о кандидатима за државно Предсједништво исказала јасну подршку кандидаткињи СНСД-а гђи Цвијановић и критиковала кандидата СДС-а Мирка Шаровића, док је *БН* телевизија подржала г. Шаровића и критиковала гђу Цвијановић. Остали праћени емитери углавном су се суздржавали од извјештавања о кандидатима за државно предсједништво.

Јавни емитери су током кампање испоштовали законску обавезу да сваком кандидату уступе бесплатно емитовање. Међутим, такво емитовање било је осигурано изван ударног термина, што је значајно ограничило потенцијалну гледаност. Док су јавни и неки приватни емитери нудили политичким субјектима платформу за представљање својих ставова кроз дебате, многи кандидати су одлучили да не учествују на дебатама, додатно ограничавајући могућност бирача да донесу одлуке на бази потпуних информација.

Штампани и онлајн медији које је пратила ОДИHR ИПМ пружили су разноврсније извјештавање о кампањи. Међутим, већина је исказивала пристрасну уређивачку политику. Конкретно, *Дневни*

⁹³ Став 19 Експланаторног извјештаја о [Кодексу добре праксе](#) Венецијанске комисије из 2002. наводи да “морају бити доступна брза права на жалбу како би се поправила ситуација прије избора”.

⁹⁴ У период између 2. и 30. септембра, током званичног периода кампање, ОДИHR ИПМ је вршила праћење медија на дневној основи од 18:00 до 24:00 сата. Пратила је три јавне ТВ станице: *БХТ-1*, *ФТВ* и *РТРС* и четири приватне: *БН*, *Науат*, *Н1* и *Нова ТВ*. ОДИHR ИПМ је такођер вршила је праћење штампаних медија (*Дневни Аваз*, *Дневни лист*, *Независне* и *Ослобођење*), као и веб страница (*klix.ba*, *мондо.ба* и *бљесак.инфо*).

⁹⁵ *Н1* је изгубио око 215.000 потенцијалних гледалаца када га је државни пружатељ аудио-визуелних садржаја БХТелеком искључио из своје мреже дан прије почетка кампање, пошто нису успјели да се договоре око накнаде за емитовање садржаја *Н1*. *Н1* и опозиционе политичке странке оцијениле су ово искључење политички пристраним.

аваз је јасно подржао СББ и критиковао СДА. *Бљесак* и *Дневни лист* су се већим дијелом фокусирали на дјеловање СДА и ХДЗ-а БиХ. *Мондо* и *Независне* углавном су се фокусирали на главне странке у Републици Српској, извјештавајући о њима углавном на позитиван и неутралан начин, иако је СНСД добила знатно више простора од осталих кандидата. *Ослобођење* је углавном неутрално извјештавало о свим главним политичким странкама у Федерацији Босне и Херцеговине и било критички настројено према СНСД-у. Слично томе, *klix.ba* је углавном извјештавао о главним политичким странкама у Федерацији Босне и Херцеговине на позитиван и неутралан начин, али је дао видљиву предност СДА и НиП-у.

Медијско извјештавање о кандидаткињама, посебно онима из Федерације Босне и Херцеговине, одражавало је ограничену улогу жена на политичкој сцени. Иако су жене чиниле око 40 посто кандидата за ПД БиХ и ПД ФБиХ, ниједан од праћених медија са сједиштем у Федерацији Босне и Херцеговине није кандидаткињама посветио више од 19 посто извјештавања у информативним емисијама. Емитери са сједиштем у Републици Српској више су извјештавали о кандидаткињама. *РТРС* и *БН* су додјелили 39, односно 23 посто извјештавања кандидаткињама, углавном захваљујући активним предсједничким кампањама гђе Цвијановић и гђе Тривић.

ХИ. ПРИГОВОРИ И ЖАЛБЕ

Према закону, приговори у вези са повредом изборних права и процедура, укључујући формирање ОИК, пријевремену кампању и говор мржње, могу се поднијети директно ЦИК-у. ОИК одлучују о приговорима у вези са кршењем кампање у својим надлежностима. Међутим, подјела надлежности ЦИК и ОИК које се тичу приговора није увијек била довољно јасна за изборне комисије, бираче и кандидате.⁹⁶ Жалбе на одлуке ОИК могу се поднијети ЦИК-у, а жалбе на одлуке ЦИК-а подносе се Апелационом одјељењу Суда Босне и Херцеговине (у даљем тексту Суд).

Приговори се морају доставити ОИК или ЦИК-у у року од 24 сата од учињене повреде, одлуке, радње или нечињења, а ОИК и ЦИК морају ријешити приговоре у року од 48 сати. Жалбе се морају поднијети ЦИК-у или Суду у року од 48 сати, при чему ЦИК има 48 сати, а Суд 3 дана за рјешавање случаја. Упркос претходим препорукама ОДИHR-а, рокови за подношење и рјешавање приговора су прекартки, што није у складу са међународном добром праксом.⁹⁷ У случајевима које је посматрала ОДИHR ИПМ, ЦИК није испоштовала рокове од 48 сати за рјешавање приговора и није ријешила око 90 приговора и обавијести о неправилностима прије дана избора.⁹⁸ ЦИК је као разлог за ова кашњења навела недостатак људских ресурса.

Како би се омогућило довољно времена за подношење и рјешавање приговора, рокови би се могли ускладити са добром међународном праксом. Централна изборна комисија треба да благовремено размотри све приговоре и жалбе и да за то буде на одговарајући начин припремљена и има ресурсе.

⁹⁶ ЦИК је обавијестила ОДИHR ИПМ да је преузела надлежност од општинских изборних комисија за разматрање случајева који се односе на злоупотребу административних ресурса отприлике двије седмице прије дана избора. ЦИК је ОИК прослиједила шест приговора у вези са поступцима жријебања приликом формирања БО. ЦИК је на дан избора примила око 150 приговора или обавијести о нерегуларностима, које су углавном упућене ОИК. ЦИК је 10 приговора у надлежности ЦИК-а прослиједила Савјету за штампу Босне и Херцеговине, саморегулаторном тијелу које доноси необавезујуће одлуке по приговорима у вези са извјештавањем о кампањи у штампаним медијима.

⁹⁷ Секција ИИ.3.3.г. Кодекса добре праксе Венецијанске комисије препоручује да рокови за подношење приговора и одлучивање о њима морају бити “три до пет дана за сваку у првом степену”.

⁹⁸ Став 5.10 Копенхагенског документа ОЕБС-а из 1990. године наводи да ће “свако имати учинковита средства правне заштите против административних одлука како би се загарантовало поштивање основних права и осигурао правни интегритет.”

Могућност подношења приговора и жалби ограничена је на бираче и политичке субјекте чија су права повријеђена. Јавна удружења, укључујући посматраче избора, имају правни статус само по питањима која се односе на њихову акредитацију. Позитивно је то што је ЦИК била проактивна у разматрању, по службеној дужности, већине информација о нерегуларностима током изборног периода.

Након објаве прелиминарних изборних резултата, изборни кандидати, групе од најмање 50 бирача, ОИК и посматрачи могу затражити поновно бројање гласова на одређеном бирачком мјесту или изборној јединици. ЦИК може по службеној дужности поништити резултате на бирачком мјесту или изборној јединици ако утврди да су неправилности током процеса гласања или бројања могле утицати на резултате. Жалба се може уложити на одлуку ЦИК-а којом се утврђују изборни резултати.

Позитивно је то што су неке ОИК и ЦИК разматрали приговоре на јавним сједницама и одржавали значајне расправе током разматрања случајева. Ипак, информације о приговорима и накнадним одлукама изборних комисија нису јавно објављене, чиме се умањује транспарентност рјешавања изборних спорова.⁹⁹ Суд није водио јавне расправе о изборним споровима и није јавно објављивао своје одлуке.¹⁰⁰

Да би се повећала транспарентност и одговорност, Централна изборна комисија и судови треба да благовремено објављују информације о приговорима и одлукама везаним за изборе.

Прије дана избора, ЦИК је примила око 560 приговора и 68 жалби на одлуке ОИК-а. Од тога се 403 односило на гласање у иностранству, 59 на пријевремену кампању, 35 на именовање чланова бирачких одбора и лажно представљање политичких субјеката у БО, 22 на забрањени говор и 35 на злоупотребу административних ресурса.¹⁰¹ Од тих приговора, 90 је одбачено због техничких разлога. Међу осталим случајевима, ЦИК је одбацила седам случајева наводне злоупотребе административних ресурса због одсуства политичких порука.¹⁰² У 15 случајева ЦИК је изрекла новчане казне за пријевремену кампању, злоупотребу административних ресурса и забрањени говор. Осим тога, по обавијестима о неправилностима ЦИК је, поступајући по службеној дужности, размотрила 60 случајева који се односе на неправилности кампање и лажно представљање странака у БО и изрекла новчане казне у 22 случаја.¹⁰³

Суд је размотрио око 360 жалби на одлуке ЦИК-а о приговорима, укључујући 273 које се односе на регистрацију бирача за гласање у иностранству, које су све одбачене. Остале жалбе су се односиле на пријевремену кампању, злоупотребу административних ресурса, говор мржње и лажно представљање страначке припадности у БО. Суд је поништио 10 одлука ЦИК-а.¹⁰⁴

Случајеви везани за изборе могу се прослиједити тужиоцу ако садрже елементе кривичног дјела. Прије дана избора, ЦИК је тужилаштву прослиједила 25 предмета који се углавном односе на кршење тајности гласања путем поште или куповину гласова. Поред тога, ЦИК је прослиједила

⁹⁹ ЦИК је објавила преглед приговора отприлике двије седмице прије дана избора и повремено га ажурирала. Међутим, ЦИК је обавијестила ОДИHR ИПМ да није могла покренути планирану онлајн базу података приговора и жалби прије дана избора због недостатка људских и финансијских ресурса.

¹⁰⁰ Закон не гарантује јавне расправе. Суд је обавијестио ОДИHR ИПМ да објављује само оне одлуке за које сматра да су од јавног интереса.

¹⁰¹ Одлучујући по жалбама на одлуке ОИК, ЦИК је поништила седам одлука ОИК и изрекла новчане казне у три случаја. Приговори у вези са пријевременом кампањом су основано одбачени.

¹⁰² Суд је поништио одлуку ЦИК-а о изрицању новчане казне кандидату СНСД-а, уз образложење да говор кандидата на отворењу здравствене установе у Бањој Луци није садржавао политичке поруке.

¹⁰³ ЦИК је прије дана избора примила 95 обавијести о неправилностима, већином од *Трансперанци интернешнела* и *Под лупом*.

¹⁰⁴ Суд је одбацио 44 жалбе као недопуштене због правног статуса и пропуштања рокова.

20 појединачних случајева који се односе на кривотворење потписа бирача који су се регистровали за гласање у иностранству. Тужиоци на различитим нивоима обавијестили су ОДИHR ИПМ о нејасноћама у вези с њиховим надлежностима у предметима који се односе на изборна кривична дјела у контексту истовремено одржаних државних, ентитетских и кантоналних избора.¹⁰⁵

Све у свему, недостаци у законодавству, недостатак гаранција транспарентности и да ће законски прописани процеси бити спроведени, те недовољни ресурси којима ЦИК располаже негативно су утицали на ефикасност рјешавања изборних спорова. Многи саговорници МИПМ-а изразили су и недостатак повјерења у способност изборних комисија, судова и тужилаштва да ефикасно рјешавају изборне спорове и изразили су забринутост у вези независности правосуђа.¹⁰⁶

XIII. ПОСМАТРАЊЕ ИЗБОРА

Изборни закон предвиђа праћење свих фаза изборног процеса од стране посматрача које именују организације цивилног друштва, политички субјекти и међународне организације. ЦИК је задужена за акредитовање грађана посматрача и међународних посматрача, као и посматрача из политичких субјеката за посматрање рада ЦИК-а, ГЦБ-а и бирачких мјеста у иностранству. ОИК акредитују посматраче из политичких субјеката за праћење процеса у одговарајућим општинама. Изборни закон прописује да на дан избора само по један посматрач који долази из политичких субјеката и организација грађанског друштва може бити присутан на бирачком мјесту. ЦИК је дозволила да до три посматрача из сваког политичког субјекта буду истовремено присутни у ГЦБ-у, али није проширила ово право на грађане посматраче.

За ове изборе ЦИК је покренула онлајн алатку за регистрацију посматрача.¹⁰⁷ У инклузивном процесу, ЦИК је акредитовала 2.648 грађана посматрача, 134 посматрача који долазе из политичких субјеката и 938 међународних посматрача, док су ОИК акредитовале око 50.000 посматрача који долазе из политичких субјеката.¹⁰⁸

XIV. ДАН ИЗБОРА

Дан избора протекао је углавном мирно, уз неколико инцидената који су нарушавали процес избора на бирачким мјестима и око њих.¹⁰⁹ ЦИК је примила 61 приговор због наводних кршења предизборне шутње.¹¹⁰ ЦИК је дијелила ажуриране информације о процесу гласања током дана избора. Током изборне ноћи, ЦИК је на својој интернет страници почела објављивати резултате

¹⁰⁵ И државни и ентитетски кривични закони садрже прекршаје који се односе на изборе, што може довести до двојби када предмет укључује радње у вези са различитим изборима.

¹⁰⁶ Мишљење Европске комисије из 2019. године о захтјеву Босне и Херцеговине за чланство у ЕУ у ставу 1.1.1, указује на изазове с независношћу правосудних институција у Босни и Херцеговини и наводи да “независност правосуђа није довољно загарантована да штити од свих облика политизације и притисака”.

¹⁰⁷ Ипак, ЦИК је обавијестила ОДИHR ИПМ да се, због кратког временског оквира, њено ИТ одјељење суочило са потешкоћама у пружању свих функција и услуга планираних у новопокреној онлајн апликацији.

¹⁰⁸ Коалиција цивилног друштва Под лупом вршила је дуготрајно посматрање те ангажовала око 2.000 краткорочних посматрача на дан избора. Коалиција је водила [Мапу изборних неправилности](#) и објавила прелиминарни [извјештај](#) о посматрању на дан избора.

¹⁰⁹ ЦИК је забиљежила неколико инцидената, укључујући физички напад, наводећи 6 кривичних дјела и 14 случајева нарушавања јавног реда и мира.

¹¹⁰ Предизборна шутња се односи на дан прије избора и на дан избора. Највише приговора односило се на нове објаве на друштвеним мрежама и SMS поруке кампање послане бирачима на дан избора. ЦИК је казнила три политичка субјекта због кршења изборне шутње.

по бирачким мјестима, што је повећало транспарентност. Грађани посматрачи и посматрачи из странака су били присутни у 97 односно 21 посто бирачких мјеста које је посматрала МИПМ. Укупно, око 45 посто чланова БО које је посматрала МИПМ, укључујући 41 посто предједавајућих, биле су жене.

A. ОТВАРАЊЕ БИРАЧКИХ МЈЕСТА И ГЛАСАЊЕ

Посматрачи МИПМ-а су углавном позитивно оцијенили процедуре отварања на 172 од 190 бирачких мјеста. Бирачка мјеста су отворена на вријеме или с малим закашњењем, осим на 12 бирачких мјеста.¹¹¹ Ипак, уочено је неколико процедуралних пропуста током отварања: серијски бројеви на печатима гласачких кутија нису евидентирани у одговарајућим обрасцима у 29 случајева, укупан број примљених гласачких листића није евидентиран у 25 случајева, а гласачке кутије нису прописно запечаћене у 17 случајева.

Посматрачи су позитивно оцијенили процес гласања у 95 посто од 1.785 посматраних бирачких мјеста, при чему нису уочене значајне разлике између Федерације Босне и Херцеговине и Републике Српске. Посматрачи МИПМ-а су примјетили промотивни материјал у близини око 3 посто бирачких мјеста, што је супротно Изборном закону. Процедуре, укључујући идентификацију бирача, су углавном испоштоване и транспарентност су позитивно оцијенили готово сви посматрачи. Негативне оцјене углавном су биле последица неосигуравања тајности гласачког листића и случајева уплитања неовлаштенних лица у процес гласања, што није ефикасно ријешено. Тајност гласања је потенцијално била угрожена због начина постављања гласачких паравана и неадекватног распореда у просторијама за гласање у 25 односно 14 посто посматраних бирачких мјеста.¹¹² Надаље, у 25 посто посматраних случајева бирачи нису увијек попуњавали своје гласачке листиће у тајности.

У складу са претходном препоруком ОДИHR-а, ЦИК је уклонила обавезу гласног саопштавања имена бирача током идентификације. Ипак, посматрачи МИПМ-а учили су такву праксу на 21 бирачком мјесту. Упркос претходној препоруци ОДИHR-а, биљежење података о томе ко је гласао није изричито забрањено за људе који не припадају БО и посматрачи МИПМ-а су примјетили евидентирање бирача у 12 посто посматраних бирачких мјеста.¹¹³ Ове праксе угрозиле су тајност гласања и могле су довести до тога да бирачи осјећају притисак. Посматрачи МИПМ-а примјетили су да се неовлаштена лица, углавном посматрачи из странака, мијешају у изборни процес или покушавају да утичу на бираче у отприлике 3 посто посматраних локација. Претјеране гужве забиљежене су у 6 посто посматраних бирачких мјеста.

Власти би требале подузети ефективне мјере да заштите права бирача на слободан и тајан избор. Важност тајности гласања, заштите идентитета бирача, и осигуравања да бирачи могу гласати у слободној атмосфери треба нагласити током обуке изборних комисија и у материјалима за обуку бирача. Распоред на бирачким мјестима треба преиспитати, а питање претјеране гужве треба ријешити како би се осигурала тајност гласања и заштита од неприкладног утицаја на бираче.

¹¹¹ ЦИК је обавијестила ОДИHR ИПМ да је једно бирачко мјесто у Хозићима (општина Нови град, Република Српска), на којем су пронађени унапријед попуњени гласачки листићи, а чланови БО задржани, није отворено за гласање. ЦИК је именовала нови БО и наложила нове изборе заказане 9. октобра.

¹¹² Како би се спријечило фотографисање гласачких листића, ЦИК је наредила да се отворена страна паравана за гласање окрене према члановима БО и посматрачима, прописујући довољну удаљеност између паравана и публике.

¹¹³ Евидентирање бирача било је учесталије у руралним у односу на градска подручја (16 односно 10 посто), те у Републици Српској у односу на Федерацији Босне и Херцеговине (17 односно 10 посто).

Гласачке кутије нису биле прописно запечаћене у 6 посто бирачких мјеста, а други процедурални проблеми уочени су 6 посто посјећених бирачких мјеста. На дан избора посматрачи МИПМ-а уочили су неке озбиљне изборне прекршаје, укључујући гласање умјесто другог лица у 75 случајева, назнаке куповине гласова у 2 случаја, назнаке гласања са унапријед попуњеним листићима у 6 случајева, фотографисање гласачких листића од стране бирача у 16 случајева, те 10 случајева застрашивања бирача или чланова БО. Групно и породично гласање примијењено је у 6 посто посјећених бирачких мјеста.

Како би спријечила породично и групно гласање, ЦИК је донијела уредбу којом се прописује да се подноси љекарско увјерење или еквивалентан документ да би се остварило право на потпомогнуто гласање, осим у случајевима када је инвалидитет “видан”. Посматрачи МИПМ-а примјетили су недоследну примјену ове уредбе. С једне стране, уочили су неколико случајева гдје је бирачима који испуњавају све услове ускраћена могућност да гласају уз помоћ другог лица по свом избору. С друге стране, у око 2 посто посматраних бирачких мјеста, посматрачи МИПМ-а изјестили су да је иста особа пружила помоћ више од једном бирачу, што је супротно Изборном закону.

Према Изборном закону, просторије за гласање не морају имати приступ за бираче са тјелесним инвалидитетом. Бирачима који нису у могућности да приступе бирачком мјесту дозвољено је да гласају ван њега. Око 51 посто посматраних бирачких мјеста није обезбиједило приступ особама са тјелесним инвалидитетом и на 19 посто њих распоред у просторији за гласање није био прикладан за такве бираче, што није у складу с међународним стандардима.¹¹⁴ Иако то није прописано законом, никакви помоћни алати нису били доступни бирачима с оштећењима вида, слуха или когнитивних способности.

Изборна администрација треба да размотри додатне мјере, у блиској сарадњи са организацијама које представљају особе са инвалидитетом, како би осигурала да бирачи са инвалидитетом, укључујући и оне са оштећењем вида, могу гласати самостално или уз одговарајућу помоћ. Потребно је уложити напоре да се осигура да су просторије и распоред бирачких мјеста погодни за самосталан приступ.

В. БРОЈАЊЕ И ПРОЦЕС ИЗРАДЕ ЗБИРНИХ РЕЗУЛТАТА

Бирачка мјеста су углавном затворена на вријеме. МИПМ је дала негативну оцјену за бројање на 36 од 168 посматраних бирачких мјеста, највише због процедуралних неправилности које су последица недовољног разумијевања процедура од стране чланова БО. Овако значајан број негативних оцјена разлог је за забринутост и може указивати на то да је обука за чланове БО неадекватна. Забрињавајућа су и 23 случаја да су неовлаштене особе, углавном посматрачи из политичких субјеката, ометале рад БО.

Печати и бирачки спискови нису били запечаћени и спаковани прије почетка бројања у 70 односно 83 посматрана случаја. Сви чланови БО нису увијек утврдили валидност гласачких листића у 47 случајева које је посматрала МИПМ.¹¹⁵ У 22 односно 23 случаја, валидност гласачких листића није увијек утврђена на разуман или досљедан начин. У 34 случаја, материјали нису били прописно спаковани и запечаћени након бројања гласова за сваку изборну

¹¹⁴ Члан 29 CRPD позива државе уговорнице да “гарантују особама са инвалидитетом политичка права (...) укључујући право и могућност да особе са инвалидитетом гласају и буду бирани, *интер алиа*, тиме (...) што ће осигурати да су процедуре, објекти и материјали за гласање прикладни, доступни и једноставни за кориштење”.

¹¹⁵ Укључујући 26 од 104 случаја које је посматрала МИПМ у Федерацији Босне и Херцеговине и 21 од 62 случаја у Републици Српској.

утрку. У 61 случају, БО су имали потешкоће у испуњавању протокола резултата.¹¹⁶ Број уочених неправилности сличан је у оба ентитета.

МИПМ је посматрала процес израде збирних резултата у 103 ОИК. Након што су примили протоколе резултата гласања БО, ОИК су уносиле податке у електронски систем за управљање резултатима. МИПМ је оцијенила да је процес углавном добро организован, али у 14 ОИК услови нису били у потпуности адекватни за пријем материјала и унос података, првенствено због недовољног простора.

ОИК су идентификовале неподударности у великом броју протокола резултата БО гдје се није могао извршити унос података. ЦИК је 3. и 4. октобра одобрила захтјеве из 56 ОИК за увид у изборни материјал са 437 бирачких мјеста или појашњење аритметичких недоследности, укључујући поновно бројање гласова. Дана 4. октобра, након истека законског рока да ОИК заврше унос података, ЦИК је објавила да резултати гласања са 1.166 бирачких мјеста још нису унесени у електронски систем за управљање резултатима те је наложила 91 ОИК да заврши процес до сљедећег дана. 11 ОИК није испоштовала овај продужени рок због већег обима посла с додатним прегледом материјала. Унос података је завршен тек 7. октобра.

Чланови БО, посматрачи и бирачи могу забиљежити “поткријепљене примједбе” о неправилностима у вези са изборним процесом у дневнику активности БО. На основу ових примједби, кандидати могу поднијети приговоре ОИК или ЦИК-у. ЦИК-у је поднесено 143 приговора, укључујући приговоре о наводним нерегуларностима везаним за гласање, бројање, гласање уз помоћ другог лица, ограничења права посматрача и кривотворење изборних резултата. ЦИК је већину ових приговора прослиједила ОИК. Канцеларија главног тужиоца запримила је 27 случаја који се углавном односе на неправилности у бирачким списковима, ограничења права посматрача, гласање умјесто других лица, физичке нападе и злоупотребу одредби за гласање уз помоћ другог лица.

XV. РАЗВОЈ ДОГАЂАЈА НАКОН ИЗБОРА

У изборној ноћи и г. Додик и гђа Тривић прогласили су побједу на изборима за предсједника Републике Српске.¹¹⁷ Неколико опозиционих странака, укључујући СДС, ПДП и За правду и ред, довело је у питање интегритет прелиминарних резултата предсједничких избора у Републици Српској, наводећи широко распрострањене неправилности на дан избора, укључујући наводне случајеве кривотворења изборних резултата, незаконито гласање уз помоћ другог лица, ограничења права посматрача и намјерно поништавање важећих гласачких листића од стране чланова БО. ПДП и СДС су 6. октобра званично затражили од ЦИК-а поновно бројање свих гласова на предсједничким изборима у Републици Српској.¹¹⁸ Опозиција у Републици Српској је организовала демонстрације у Бањој Луци 6. и 9. октобра због сумње у изборне преваре.¹¹⁹

ЦИК је 10. октобра, наводећи приговоре о неправилностима на дан избора и недовољан рад неколико ОИК приликом уноса података, дала налог да се изврши “контролно бројање”¹²⁰ свих

¹¹⁶ Укључујући 43 од 104 случаја које је посматрала МИПМ у Федерацији Босне и Херцеговине и 18 од 62 случаја у Републици Српској.

¹¹⁷ Према прелиминарним резултатима, г. Додик је освојио око 29.000 гласова више од гђе Тривић.

¹¹⁸ ЦИК је примила укупно 75 захтјева за поновно бројање прије објављивања прелиминарних резултата и све их одбацила као преурађене, што је у складу са Изборним законом.

¹¹⁹ На протестним скуповима се наводно окупило око 15.000 људи.

¹²⁰ “Контролно бројање” се разликује од поновног бројања. По закону, поновно бројање гласова на одређеном бирачком мјесту или изборној јединици могу захтјевати кандидати, групе од најмање 50 бирача, ОИК и посматрачи само након објављивања прелиминарних резултата. Током контролног бројања, ни ГЦБ ни ВИК не врше унакрсну провјеру резултата, већ се испуњавају нови протоколи резултата.

гласова за ниво предсједника и потпредсједника Републике Српске, са наведеним циљем да се тачно утврде изборни резултати.¹²¹ Представници СНСД-а су у више наврата доводили у питање легитимност одлуке ЦИК-а о “контролном бројању”, наводећи да је политички мотивисана.¹²² Неприхватљиво је да је било јавних вербалних напада на неке чланове ЦИК-а, а неколико чланова ЦИК-а изразили су забринутост због родно засноване природе ових напада. Током изборног периода и након одржавања избора, неколико политичких лидера су у више наврата изјавили, не наводећи законске основе, да ће извршити смјену чланова ЦИК-а након формирања власти на државном нивоу.¹²³

Власти треба да осигурају да чланови изборне администрације не буду опозвани из произвољних разлога и да су у могућности да обављају своје дужности без страха од одмазде или застрашивања, укључујући и оне засноване на роду, те би требале одмах истражити и одговорити на такве случајеве.

“Контролно бројање” је обавио ГЦБ у Сарајеву од 13. до 26. октобра, у присуству посматрача и представника медија.¹²⁴ И поред повећаног обима посла, ГЦБ је процес спровео на професионалан и транспарентан начин. Током “контролног бројања”, ЦИК је утврдила многе техничке грешке које указују на лоше разумијевање чланова БО о процедурама гласања и бројања, као и неке назнаке потенцијалних малверзација.¹²⁵

Као резултат “контролног бројања”, г. Додик је изгубио око 2.400 гласова, а гђа Тривић је добила око 500. Још 3 кандидата изгубила су по више од 200 гласова у односу на прелиминарне резултате, али ЦИК није објавила преглед уочених одступања. Према анализи ОДИHR ИПМ-а на основу прелиминарних резултата које је ЦИК објавила прије и након контролног бројања, разлике у броју гласова које износе више од 1 посто свих гласачких листића за одговарајућу предсједничке изборе забиљежене су у 11 општина.¹²⁶

ЦИК је објавила прелиминарне резултате избора 22. октобра, изузев резултата предсједничких избора у Републици Српској.¹²⁷ СНСД је 25. октобра организовала велики скуп у Бањој Луци против одгођеног објављивања изборних резултата.¹²⁸ ЦИК је објавила прелиминарне резултате предсједничке утрке у Републици Српској 27. октобра, чиме је потврђена пobjеда г. Додика.

¹²¹ Надаље, ЦИК је наредила контролно бројање гласова за друге изборне утрке на 208 бирачких мјеста, на примјер, када се број гласачких листића у гласачкој кутији разликује од збира свих неважећих и важећих гласачких листића.

¹²² СНСД је 11. и 19. октобра поднијела кривичне пријаве против више чланова ЦИК-а, наводећи да је контролним бројањем ускраћено право странке на правичан правни поступак и да су чланови ЦИК-а злоупотребили свој положај.

¹²³ Став 77 Кодекса добре праксе Венецијанске комисије из 2002. године прописује да “тијела која именују чланове у изборне комисије не би требала имати дискреционо право њиховог опозива јер то доводи у сумњу њихову независност. Дискрециони опозив је неприхватљив, али опозив по дисциплинском основу је дозвољен, под условом да су основи за то јасно и рестриктивно законски прописани.”

¹²⁴ ОДИHR ИПМ је спровела ограничено посматрање контролног бројања.

¹²⁵ ЦИК је 24. и 25. октобра поднијела Тужилаштву Босне и Херцеговине извјештаје о 73 кривотворена (неаугентична) гласачка листића пронађена на 2 бирачка мјеста у Братунцу, 1 бирачком мјесту у Шековићима (Република Српска) и 2 бирачка мјеста у Брчко Дистрикту.

¹²⁶ На значајном броју бирачких мјеста у Добоју, Лакташима, Приједору и Зворнику, те на неколико бирачких мјеста у Брчком, Градишци, Источној Илици, Котор Варошу, Невесињу, Сребреници и Вукостављу уочена су одступања у броју гласова за више од 1 посто свих гласачких листића за одговарајућу предсједничку утрку.

¹²⁷ Суду Босне и Херцеговине поднесено је 13 жалби против одлука ЦИК-а којима су утврђени прелиминарни резултати, а све су одбијене као неосноване.

¹²⁸ Према медијским процјенама, на демонстрација је било око 30.000 учесника.

У периоду од 25. до 28. октобра, ЦИК је размотрила 126 захтјева за поновно бројање гласова на бирачким мјестима или на општинским нивоима, или, у неким случајевима, гласачких листића попуњених за одређене странке. ЦИК је прихватила 29 захтјева, а 60 одбила због непостојања правног статуса подносилаца; остали су одбачени као неосновани. Надаље, у 11 случајева који су одбијени као недопуштени, ЦИК је по службеној дужности наложила поновно бројање тих гласова. Суд Босне и Херцеговине је у жалбеном поступку размотрио седам одлука ЦИК-а по захтјевима за поновно бројање и све одбацио као неосноване.¹²⁹

Жељко Комшић, хрватски члан Предсједништва БиХ, затражио је 11. октобра оцјену уставности законских измјена од 2. октобра, тврдећи, између осталог, да су наметнуте измјене у супротности с ранијим одлукама УС БиХ и доводе у питање правну сигурност и једнакост права гласа.¹³⁰ Г. Комшић је такођер затражио привремену суспензију додјеле мандата ДН ФБиХ. УС БиХ није одлучивао о жалбама прије доношења одлуке ЦИК-а о утврђивању резултата индиректних избора за ПД ФБиХ. УС БиХ је 1. и 2. децембра одбио приједлог за изрицање привремене мјере о суспензији и одгодио доношење одлуке у меритуму. УС БиХ је 20. јануара 2023. године, након дводневне сједнице, додатно одгодио доношење одлуке о уставности измјена Устава ФБиХ и Изборног закона.

Након поновног бројања гласова, ЦИК је објавила коначне изборне резултате за све изборне утрке 2. новембра, дан након законског рока. ЦИК је 4. новембра усвојила одлуку о додјели мандата у ДН ФБиХ (индиректни избори), на основу одредби Изборног закона које је високи представник измијенио на дан избора.

XVI. ПРЕПОРУКЕ

Ове препоруке, на начин на који су садржане кроз цијели текст, понуђене су са циљем даље унапређења провођења избора у Босни и Херцеговини и подршке настојањима да се они у потпуности ускладе са обавезама и одређењима ОЕБС-а, као и са другим међународним обавезама и стандардима демократских избора. Ове препоруке требају бити схваћене у комбинацији са ранијим препорукама ОДИHR-а које још увијек нису спроведене. ОДИHR је спреман помоћи властима у Босни и Херцеговини да даље унаприједи изборни процес и да спроведу препоруке садржане у овом и претходним извјештајима.¹³¹

A. ПРИОРИТЕТНЕ ПРЕПОРУКЕ

1. Треба подузети свеобухватну ревизију законског оквира како би се узеле у обзир све неиспуњене ОДИHR препоруке, уклониле празнине и недоследности, те у законодавство укључиле пресуде Европског суда за људска права и Уставног суда Босне и Херцеговине

¹²⁹ Одбачени захтјеви укључују захтјеве ПДП-а и СДС-а да се пониште резултати предсједничких избора у Републици Српској и понове избори; ови захтјеви су одбијени као неосновани.

¹³⁰ Дана 24. октобра, око 5.000 људи учествовало је на протестима у Сарајеву, позивајући високог представника да поништи посљедње измјене закона. Шефик Џаферовић, одлазећи бошњачки члан Предсједништва БиХ, поднио је 26. октобра још једну апелацију УС БиХ, тврдећи да законске измјене од 2. октобра доводе у питање принцип правне сигурности.

¹³¹ У члану 25 [Истанбулског документа ОЕБС-а](#) из 1999. године, државе чланице ОЕБС-а су се обавезале да “промптно поступи према оцјени избора и препорукама које даје ОДИHR”. Поступање у складу са претходним препорукама ОДИHR ИПМ је оцијенила како слиједи: препоруке 6, 11, 12, 13, 16, 27, 28, 29 и 30 из [завршног извјештаја о Општим изборима 2014](#) (завршни извјештај за 2014. годину) су потпуно имплементирани. Препоруке 3, 15 и 25 из завршног извјештаја за 2014. годину, као и препоруке 5 и 22 из [завршног извјештаја за 2018. годину](#) су углавном имплементирани. Препоруке 4, 7, 8, 9, 17, 21 и 24 из завршног извјештаја за 2014. годину, као и препоруке 2, 3, 4, 6, 7, 9, 14, 16, 17, 20 и 21 из завршног извјештаја за 2018. годину су дјеломично имплементирани. Видјети и [Базу података изборних препорука](#).

које се односе на ограничења за кандидовање на изборима по основу етничке припадности и пребивалишта. У складу са добром међународном праксом, свеобухватни процес ревизије треба да буде отворен, инклузиван, консултативан и да се одвија много прије наредних избора.

2. Власти би требале осигурати адекватну и ефикасну расподјелу средстава како би се осигурала функционалност Централне изборне комисије као институције, укључујући и током неизборних година, те покрити све трошкове у вези с организацијом избора. Централној изборној комисији треба осигурати све потребне ресурсе за запошљавање довољног броја квалификованог особља, укључујући у одјеле за ревизију, правне послове и ИТ, те за развој ИТ инфраструктуре.
3. Како би се осигурало правовремено формирање, непристрасност и професионализам бирачких одбора, те повећало повјерење заинтересованих страна, власти би требале да изврше ревизију методе именовања ових комисија. Ово би се могло постићи на начин да се ограничи право на кандидовање чланова БО само на странке које имају представнике у државном и ентитетским парламентима, или да се чланови бирају са листе обученог особља коју одржава Централна изборна комисија.
4. Власти треба да осигурају да чланови изборне администрације не буду опозвани из произвољних разлога и да су у могућности да обављају своје дужности без страха од одмазде или застрашивања, укључујући и оне засноване на роду, те би требале одмах истражити и одговорити на такве случајеве.
5. Како би се спријечило вршење притиска на бираче од стране јавних службеника и кандидата, надлежне власти треба да подузму брзе и ефикасне кораке да истраже такве наводе и било какву злоупотребу административних ресурса, те да буду проактивни у одвраћању од таквих пракси.
6. Како би се подстакло активно учешће жена у јавном и политичком животу, власти на свим нивоима треба да учине свеобухватне правне, институционалне и образовне напоре како би се супротставили постојећим родним стереотипима о улози жена и мушкараца у политици. Треба извршити детаљну процјену утицаја захтјева родних квота на избор жена на функције на свим нивоима.
7. Власти треба да појачају ефикасну заштиту новинара од пријетњи и застрашивања. Треба размотрити јачање капацитета органа за провођење закона како би се осигурала брза истрага случајева вршења притиска на новинаре и медијске куће, укључујући и када се такав притисак врши путем интернета.
8. Власти би требале подузети ефективне мјере да заштите права бирача на слободан и тајан избор. Важност тајности гласања, заштите идентитета бирача, и осигуравања да бирачи могу гласати у слободној атмосфери треба нагласити током обуке изборних комисија и у материјалима за обуку бирача. Распоред на бирачким мјестима треба преиспитати, а питање претјеране гужве треба ријешити како би се осигурала тајност гласања и заштита од неприкладног утицаја на бираче.

В. ОСТАЛЕ ПРЕПОРУКЕ

Изборни систем

9. Како би се осигурала једнакост гласова, границе вишечланих изборних јединица и одговарајући број мандата треба повремено ревидирати и то у периоду који оставља

довољно времена за provedбу рјешења много прије наредних избора. Ове ревизије се требају вршити у складу са државним законима и међународним обавезама и добрим праксама.

Изборна администрација

10. Централна изборна комисија треба да настави са унапређењем обуке за изборне комисије на нижим нивоима, са посебним нагласком на процедуре гласања и бројања и испуњење протокола изборних резултата.
11. Власти, укључујући и изборну администрацију, треба да развију свеобухватан дугорочни програм едукације и информисања бирача за различите циљне групе у блиској консултацији са организацијама које представљају ове групе. Едукација бирача и информативни материјали би требали бити произведени у складу са стандардима приступачности.
12. Изборна администрација треба да размотри додатне мјере, у блиској сарадњи са организацијама које представљају особе са инвалидитетом, како би осигурала да бирачи са инвалидитетом, укључујући и оне са оштећењем вида, могу гласати самостално или уз одговарајућу помоћ. Потребно је уложити напоре да се осигура да су просторије и распоред бирачких мјеста погодни за самосталан приступ.

Регистрација бирача

13. Како би се осигурало једнако право гласа у складу с међународним стандардима, ограничења права гласа на основу интелектуалног или психосоцијалног инвалидитета треба укинути.

Регистрација кандидата

14. Да би се унаприједило поштовање права на слободу удруживања и изражавања, правни оквир треба измијенити како би се бирачима омогућило да потпишу подршку за више од једног кандидата на сваким изборима.

Кампања

15. Политичке странке треба да подуму ефикасне мјере за идентификацију и превазилажење родно заснованих препрека за жене кандидате, укључујући преиспитивање тренутних унутарстраначких пракси које ограничавају ефикаснију заступљеност жена унутар страначких структура и на позицијама кандидата.

Финансирање кампање

16. Капацитет Централне изборне комисије треба ојачати како би ефикасно надзирала и истраживала операције финансирања кампање. Централна изборна комисија треба да има законску обавезу да благовремено изврши ревизију свих финансијских извјештаја политичких странака и кандидата и на вријеме објави резултате таквих ревизија.
17. Како би се повећала транспарентност финансирања кампање и одговорност за финансијске прекршаје, регулаторни оквир би требао прописати пропорционалне санкције и санкције са ефектом одвраћања за кршења прописа.

Медији

18. Како би се повећао обим информација доступних бирачима и промовисало уравнотежено и непристрасно извјештавање у информативним емисијама и емисијама о актуелним дешавањима, јавним РТВ сервисима треба омогућити стабилан систем финансирања.
19. Законодавство треба измијенити како би се дала јасна дефиниција клевете, извршила ревизија санкција за клевету како би се осигурао пропорционалан и разуман правни лијек, и осигурале мјере заштите од злоупотребе закона о клевети.
20. Власти треба да буду проактивне у објављивању информација од јавног значаја, укључујући оне које се односе на изборе, у јавном домену. Приступ таквим информацијама треба бити једноставан, брз, ефикасан и практичан, те омогућити широк спектар упита. Захтјеве за информацијама треба брзо размотрити; свако одбијање треба да има јасно образложење.

Приговори и жалбе

21. Како би се омогућило довољно времена за подношење и рјешавање приговора, рокови би се могли ускладити са добром међународном праксом. Централна изборна комисија треба да благовремено размотри све приговоре и жалбе и да за то буде на одговарајући начин припремљена и има ресурсе.
22. Да би се повећала транспарентност и одговорност, Централна изборна комисија и судови треба да благовремено објављују информације о приговорима и одлукама везаним за изборе.

АНЕКС И: КОНАЧНИ РЕЗУЛТАТИ ИЗБОРА¹³²

Предсједништво Босне и Херцеговине

	Федерација Босне и Херцеговине	Република Српска
Бирачи с правом гласа	2.109.344	1.259.322
Бирачи који су гласали	1.056.149 (50,07%)	677.057 (53,8%)
Празни гласачки листићи	43.655 (4,13%)	24.716 (3,65%)
Неважећи гласачки листићи	29.081 (2,75%)	17.821 (2,63%)

Бошњачки члан Предсједништва

Кандидат	Страначка припадност	Број гласова	Постотак
Денис Бећировић	Уједињени за слободну Босну и Херцеговину	330.238	57,37
Бакир Изетбеговић	Странка демократске акције	214.412	37,25
Мирсад Хацикадић	Платформа за прогрес	30.968	5,38

Хрватски члан Предсједништва

Кандидат	Страначка припадност	Број гласова	Постотак
Жељко Комшић	Демократска фронта	227.540	55,8
Борјана Кришто	Хрватска демократска заједница Босне и Херцеговине	180.255	44,2

¹³² Подаци према коначним резултатима које је објавила [ЦИК](#).

Српски члан Предсједништва

Кандидат	Страначка припадност	Број гласова	Постотак
Жељка Цвијановић	Савез независних социјалдемократа - Милорад Додик	327.720	51,65
Мирко Шаровић	Српска демократска странка	224.912	35,45
Војин Мијатовић	Уједињени за слободну Босну и Херцеговину	38.655	6,09
Ненад Нешић	Демократски народни савез	34.955	5,51
Борислав Бијелић	Странка Живот	8.278	1,30

Представнички дом Парламентарне скупштине Босне и Херцеговине

	Федерација Босне и Херцеговине	Република Српска
Бирачи који су гласали	1.056.149 (50,07%)	677.057 (53,8%)
Празни гласачки листићи	52.627 (4,98%)	35.329 (5,22%)
Неважећи гласачки листићи	36.535 (3,46%)	20.790 (3,07%)

Политичка странка/коалиција	Број гласова	Постотак	Директни мандати	Компензацијски мандати	Укупан број мандата
Из Федерације Босне и Херцеговине					
Странка демократске акције	243.415	25,17	7	1	8
ХДЗ БИХ, ХСС, ХСП БИХ, ХКДУ, ХСПАС, ХДУ, ХСПХБ, ХРАСТ	137.340	14,20	3	1	4
Социјалдемократска партија Босне и Херцеговине	129.500	13,39	5	0	5
Жељко Комшић – За грађанску државу	101.715	10,52	2	1	3
Народ и правда	79.555	8,23	1	2	3
Наша странка	49.481	5,12	1	1	2

НЕС – За нове генерације	47.157	4,88	1	1	2
Остала 21 странака/коалиција са мање од 3 посто гласова по странци	172.591		0	0	0
Из Републике Српске					
Савез независних социјалдемократа - Милорад Додик	255.515	41,15	6	0	6
Српска демократска странка	112.250	18,08	2	0	2
Партија демократског прогреса	73.023	11,76	1	1	2
За правду и ред – Листа Небојше Вукановића	32.982	5,31	0	1	1
Демократски савез ДЕМОС	30.591	4,93	0	1	1
Странка демократске акције	30.132	4,85	0	1	1
Уједињена Српска	24.313	3,92	0	1	1
Социјалистичка партија Петар Ђокић-СНП	23.018	3,71	0	0	0
Демократски народни савез	21.644	3,49	0	0	0
Осталих 13 странака са мање од 3 посто гласова по странци	17.508				

Представнички дом Федерације Босне и Херцеговине

Бирачи који су гласали	1.055.976 (50,06%)
Празни гласачки листићи	44.428 (4,21%)
Неважећи гласачки листићи	35.593 (3,37%)

Политичка странка/коалиција	Број гласова	Постотак	Директни мандати	Компензаци-јски мандати	Укупан број мандата
Странка демократске акције (СДА)	238.116	24,40	21	5	26
Социјалдемократска партија БиХ (СДП БиХ)	131.328	13,46	11	4	15

ХДЗ БИХ, ХСССР, ХСС, ХСП БИХ, ХКДУ, ХСПАС, ХДУ, ХСПХБ, ХРАСТ, ХНЛ	130.566	13,38	12	3	15
Жељко Комшић – За грађанску државу - ДФ/ГС	107.736	11,04	10	2	12
ПОВЈЕРЕЊЕ! (Народ и правда (НиП) – Странка пензионера/умировљеника БиХ (СПУ БиХ))	67.191	6,88	3	4	7
Наша Странка	50.820	5,21	2	4	6
НЕС-За европску БиХ	42.324	4,34	4	1	5
Странка за БиХ (СБиХ)	36.465	3,74	2	2	4
Осталих 18 странака/коалиција са мање од 3 посто гласова по странци	171.409				

Предсједник Републике Српске

Бирачи који су гласали	676.762 (53,74%)
Празни гласачки листићи	21.524 (3,18%)
Неважећи гласачки листићи	17.415 (2,57%)

Име кандидата	Странацка припадност	Број гласова	Постотак
Милорад Додик	Савез независних социјалдемократа - Милорад Додик	300.180	47,06
Јелена Тривић	Партија демократског прогреса	273.245	42,84
Остала 31 кандидата са мање од 3 посто гласова по странци		64.398	

Народна скупштина Републике Српске

Бирачи који су гласали	676.982 (53,76%)
Празни гласачки листићи	15.133
Неважећи гласачки листићи	22.241

Политичка странка/коалиција	Број гласова	Постотак	Директни мандати	Компензацијски мандати	Укупан број мандата
Савез независних социјалдемократа – Милорад Додик	221.549	34,64	27	2	29
Српска демократска странка	95.640	14,95	13	0	13
Партија демократског прогреса	65.861	10,30	6	2	8
Социјалистичка партија Петар Ђокић Народни демократски покрет (НДП) – Савез за нову политику (СНП)	37.881	5,92	5	0	5
Покрет за државу	36.652	5,73	3	2	5
Демократски савез ДЕМОС	34.869	5,46	3	2	5
Уједињена Српска	32.696	5,11	3	1	4
За закон и ред – Листа Небојше Вукановића	31.551	4,93	2	2	4
Демократски народни савез	28.503	4,46	0	4	4
Народна партија Српске Дарко Бањал Покрет успјешна Српска – Прва српска демократска странка	20.898	3,27	1	2	3
Социјалистичка партија Српске Горан Селак	19.893	3,11	0	3	3
Остала 21 странка/коалиција са мање од 3 посто гласова по странци	13.588		27	2	29

АНЕКС II: СПИСАК ПОСМАТРАЧА У МЕЂУНАРОДНОЈ ИЗБОРНОЈ ПОСМАТРАЧКОЈ МИСИЈИ

Парламентарна скупштина ОЕБС-а

Паскал Ализард	Француска	Специјални координатор
Ирене Чараламбидес	Кипар	Шеф делегације
Феран Коста	Андора	Члан парламента
Рођер Падрени	Андора	Члан парламента
Аксел Касегер	Аустрија	Члан парламента
Нико Марчети	Аустрија	Члан парламента
Дејвид Стогмулер	Аустрија	Члан парламента
Селма Јилдирим	Аустрија	Члан парламента
Гијум Дефосе	Белгија	Члан парламента
Денис Дукарм	Белгија	Члан парламента
Соеткин Хоесен	Белгија	Члан парламента
Давор Бернардић	Хрватска	Члан парламента
Хрвоје Симић	Хрватска	Члан парламента
Кириакос Хађијани	Кипар	Члан парламента
Јан Бауер	Чешка Република	Члан парламента
Јана Пастучова	Чешка Република	Члан парламента
Луци Потуцкова	Чешка Република	Члан парламента
Јан Рихтер	Чешка Република	Члан парламента
Јан Залоудик	Чешка Република	Члан парламента
Хељо Пикхоф	Естонија	Члан парламента
Свен Сестер	Естонија	Члан парламента
Том Ерик Пацкален	Финска	Члан парламента
Тибо Франсоа	Француска	Члан парламента
Николоз Самкхарадзе	Грузија	Члан парламента
Малте Кауфман	Њемачка	Члан парламента
Борис Мијатовић	Њемачка	Члан парламента
Кристијан Петри	Њемачка	Члан парламента
Георгиос Арванитидис	Грчка	Члан парламента
Анастасиа Гкара	Грчка	Члан парламента
Теодорос Караоглу	Грчка	Члан парламента
Димитриос Маркоплос	Грчка	Члан парламента
Георгиос Ваременис	Грчка	Члан парламента
Атила Тилки	Мађарска	Члан парламента
Луиђи Аугусори	Италија	Члан парламента
Мауро Дел Барба	Италија	Члан парламента
Трианлука Ферара	Италија	Члан парламента
Паоло Гримолди	Италија	Члан парламента
Николо Инвидиа	Италија	Члан парламента
Франческо Молам	Италија	Члан парламента
Емануел Скаглиуси	Италија	Члан парламента
Вито Ватуоне	Италија	Члан парламента
Амангалиј Бердалин	Казахстан	Члан парламента
Александер Мускат	Малта	Члан парламента
Фарах Карими	Низоземска	Члан парламента
Игор Јанушев	Сјеверна Македонија	Члан парламента
Халил Снопче	Сјеверна Македонија	Члан парламента
Диме Велковски	Сјеверна Македонија	Члан парламента
Махмуд Фарахманд	Норвешка	Члан парламента
Александер Стокебо	Норвешка	Члан парламента
Рафал Адамчук	Пољска	Члан парламента
Барбара Бартус	Пољска	Члан парламента
Радослав Фогиел	Пољска	Члан парламента

Казимирз Клеина	Пољска	Члан парламента
Јоана Личоцка	Пољска	Члан парламента
Агњешка Помаска	Пољска	Члан парламента
Дариуш Росати	Пољска	Члан парламента
Јачек Влосовиц	Пољска	Члан парламента
Луис Граца	Португал	Члан парламента
Пауло Мота Пинто	Португал	Члан парламента
Каталин-Даниел Фенечу	Румунија	Члан парламента
Габор Хајду	Румунија	Члан парламента
Раду-Михаил Михаил	Румунија	Члан парламента
Чиприан-Тити Стојка	Румунија	Члан парламента
Кристин Телман	Румунија	Члан парламента
Мишел Муратори	Сан Марино	Члан парламента
Милимир Вујадиновић	Србија	Члан парламента
Петер Осуски	Словачка	Члан парламента
Томас Судик	Словачка	Члан парламента
Милос Сврчек	Словачка	Члан парламента
Јанез Закел	Словенија	Члан парламента
Франциско Хавиер Арагон	Шпанија	Члан парламента
Марија дел Кармен Мартинез	Шпанија	Члан парламента
Јохан Бусер	Шведска	Члан парламента
Аса Коенрад	Шведска	Члан парламента
Роза Гуцлу Хедин	Шведска	Члан парламента
Ларс Јилмстад	Шведска	Члан парламента
Едвард Риедл	Шведска	Члан парламента
Бјорн Содер	Шведска	Члан парламента
Ларс Томсон	Шведска	Члан парламента
Камил Ајдин	Турска	Члан парламента
Мехмет Саит Киразоглу	Турска	Члан парламента
Рупа Хук	Уједињено Краљевство	Члан парламента
Ројстон Смит	Уједињено Краљевство	Члан парламента
Џин Шахин	Сједињене Америчке Државе	Члан парламента
Олгица Толић	Хрватска	Особље делегације
Силвиа Андрисова	Чешка Република	Особље делегације
Радек Меркл	Чешка Република	Особље делегације
Жан-Лук Блуе	Француска	Особље делегације
Георгиос Шампурис	Грчка	Особље делегације
Пија Калифано	Италија	Особље делегације
Масимилиано Ферари	Италија	Особље делегације
Стефано Табаки	Италија	Особље делегације
Лидија Каракамчева	Сјеверна Македонија	Особље делегације
Масин Микиетински	Пољска	Особље делегације
Ана Маргариди Исидоро	Португал	Особље делегације
Андреи Драгомир	Румунија	Особље делегације
Тамара Груден Пецан	Словенија	Особље делегације
Симона де Сиутис	Шведска	Особље делегације
Хатице Ер Ас	Турска	Особље делегације
Жан-Франсоа Хернандез	Сједињене Америчке Државе	Особље делегације
Ејми Инглиш	Сједињене Америчке Државе	Особље делегације
Алекс Тиерски	Сједињене Америчке Државе	Особље делегације
Андреас Бејкер	Данска	Међународни секретаријат
Стефани Колтчанов	Француска	Међународни секретаријат
Ана ди Доменико	Италија	Међународни секретаријат
Роберто Монтела	Италија	Међународни секретаријат
Дејвид Илиоски	Сјеверна Македонија	Међународни секретаријат
Шериф Абдили	Србија	Међународни секретаријат
Димитрије Тодорић	Србија	Међународни секретаријат

Парламентарна скупштина Савјета Европе

Стефан Шенах	Аустрија	Шеф делегације
Давор Иво Стиер	Хрватска	Члан парламента
Ен-Мари Виролајнен	Финска	Члан парламента
Клод Керн	Француска	Члан парламента
Дидие Мари	Француска	Члан парламента
Жот Нѐмет	Мађарска	Члан парламента
Марина Берлингхиери	Италија	Члан парламента
Алберто Рибола	Италија	Члан парламента
Арминас Лидека	Литванија	Члан парламента
Маргрит Де Боер	Низоземска	Члан парламента
Александер Почеј	Пољска	Члан парламента
Едит Естреја	Португал	Члан парламента
Корнелиу-Мугурел Козманциуц	Румунија	Члан парламента
Антон Гомез-Реино	Шпанија	Члан парламента
Бориана Аберг	Шведска	Члан парламента
Ахмет Јилдиз	Турска	Члан парламента
Јулиа Овчиникова	Украјина	Члан парламента
Џон Хауел	Уједињено Краљевство	Члан парламента
Лорд Ричард Кин	Уједињено Краљевство	Члан парламента
Лорд Сајмон Расел	Уједињено Краљевство	Члан парламента
Мајкл Јансен	Њемачка	Венецијанска комисија
Богдан Торцаториу	Румунија	Секретаријат
Ен Годфри	Уједињено Краљевство	Секретаријат

Европски парламент

Андреас Шидер	Аустрија	Шеф делегације
Патриша Шањон	Француска	Члан Европског парламента
Диетмар Костер	Њемачка	Члан Европског парламента
Фабио Масимо Касталдо	Италија	Члан Европског парламента
Тинекa Стрик	Низоземска	Члан Европског парламента
Клемен Грошељ	Словенија	Члан Европског парламента
Кристина Кастањоли	Италија	Секретаријат
Рафаел Луиз	Италија	Секретаријат
Војчек Сперзински	Пољска	Секретаријат
Јорген Сил	Шпанија	Политичке групације
С Шелде Кристенсен	Данска	Политичке групације
Геса Сторз	Њемачка	Политичке групације

Парламентарна скупштина НАТО-а

Мими Кодхели	Албанија	Шеф делегације
Павел Зачек	Чешка Република	Члан парламента
Агнес Вадаи	Мађарска	Члан парламента
Андреа Гиоргио Орсини	Италија	Члан парламента
Адриано Пароли	Италија	Члан парламента
Роберта Пиноти	Италија	Члан парламента
Свен Клемент	Луксембург	Члан парламента
Јоана Клузик-Ростковска	Пољска	Члан парламента
Ана Мариa Сиарковска	Пољска	Члан парламента
Хуго Патрицио Оливеира	Португал	Члан парламента
Ина Јано	Албанија	Особље делегације
Кристина Харакова	Чешка Република	Особље делегације
Хенрик Блидал	Њемачка	Међународни секретаријат
Свитлана Свиецова	Белгија	Међународни секретаријат

ОДИHR ИПМ краткорочно ангажовани посматрачи

Херман Хагшпил	Аустрија
Георг Хубер-Грабенвартер	Аустрија
Ања Фидлер	Аустрија
Доминик Растингер	Аустрија
Емануел Валдмулер	Аустрија
Хајке Велз	Аустрија
Бернхард Зимбург	Аустрија
Мари Бранцалеоне	Белгија
Фредерик Де Конинк	Белгија
Леополдин Делиенс	Белгија
Лаура Стренс	Белгија
Бењамин Стуртеваген	Белгија
Аксел Вандепут	Белгија
Викас Адхопиа	Канада
Омид Ајнех Чи	Канада
Харприт Ахуђа	Канада
Каштин Апсасин	Канада
Моника Берењи	Канада
Елиша Кук	Канада
Лоуела Кагаоан	Канада
Сукроб Курбанов	Канада
Каролина Ла	Канада
Цастн Лис	Канада
Парвин Ниђар	Канада
Ахмад Цавид Нур	Канада
Хорејшо Сем-Агреј	Канада
Јадранка Бошњак	Хрватска
Марта Грубисић	Хрватска
Марек Фиєбич	Чешка Република
Зденка Керличка	Чешка Република
Мирослав Кваснак	Чешка Република
Ева Лукасова	Чешка Република
Ленка Низнанска	Чешка Република
Бич Нгок Фам	Чешка Република
Михаела Пгачкова	Чешка Република
Петр Смејкал	Чешка Република
Анета Субртова	Чешка Република
Павел Свитил	Чешка Република
Андреас Алсое	Данска
Дорте Броен	Данска
Мет Грумлосе Хјелмсо	Данска
Јан Јарлбаек	Данска
Руње Ламберт	Данска
Петер Равн	Данска
Бјарно Соеренсен	Данска
Софија Свенсон	Данска
Бо Вебер	Данска
Пирет Номела	Естонија
Јохан Јаухиаинен	Финска
Сампса Лауерма	Финска
Сара Малмелин	Финска
Тарја Рапана	Финска
Виктор Аудуберт	Француска
Кристијан Бартхлен	Француска
Марек Базин	Француска
Александр Бенз	Француска
Елиз Бернард	Француска
Ксавиер Бле	Француска
Емануел Серф	Француска
Марије Де Лефе	Француска
Клемен Дезрумо	Француска

Надиа Јурђак	Француска
Луси Лаплас	Француска
Вероник Ласер-Фи	Француска
Амандин Маркес	Француска
Марин Матхе	Француска
Беноа Паре	Француска
Сабрина Роуигуи	Француска
Кристел Тибо	Француска
Матхиас Вазкез	Француска
Валери Едамс	Њемачка
Клаус Ауер	Њемачка
Хајке Баденхаузен	Њемачка
Едгар Бруесер	Њемачка
Михаел Цемерин	Њемачка
Ингеборг Чила	Њемачка
Регина Кордес Ларсон	Њемачка
Ортруд Дуран Сеоан	Њемачка
Роберт Еверхарц	Њемачка
Шарлот Фон Фридебург	Њемачка
Себастиан Граефе	Њемачка
Жанин Хансен	Њемачка
Кристијан Хатендорф	Њемачка
Лиса Бодил Хеман	Њемачка
Дагма Хофман	Њемачка
Александра Хук	Њемачка
Кристијан Јенике	Њемачка
Филип Јан	Њемачка
Михаел Јелонек	Њемачка
Јурген Климке	Њемачка
Леиф Кнител	Њемачка
Стефан Коеп	Њемачка
Агнес Колодзиеј	Њемачка
Кристијан Конрад	Њемачка
Михаел Куел	Њемачка
Стефан Лесјак	Њемачка
Дитрих Лингентхал	Њемачка
Хеико Меинхардт	Њемачка
Уте Ханелоре Неуман	Њемачка
Сузан Нејмејер	Њемачка
Реинхолд Остерхус	Њемачка
Петра Рутх	Њемачка
Јоханес Шлихте	Њемачка
Ханс-Хејнрих Шнеидер	Њемачка
Улрик Сеел	Њемачка
Кристијан Сеилер	Њемачка
Јоханес Соцхер	Њемачка
Бона-Санде Спаекер	Њемачка
Френс Стоекел	Њемачка
Стефани Стрелоке	Њемачка
Александра Тхеин	Њемачка
Ања Ван Еикелс	Њемачка
Бианка Виеланд	Њемачка
Ана Запотоцка-Запалска	Њемачка
Петер Гаспар	Мађарска
Тхордур Гунарсон	Исланд
Јохан Тхорвардарсон	Исланд
Каролин Бренан	Ирска
Церард Бакли	Ирска
Одри Рајаан	Ирска
Еугени Бенигни	Италија
Матео Беци	Италија
Дебора Бруки	Италија

Елисабета Бурба	Италија
Мариа Киара Кастриота Скандербег	Италија
Ђамарко Гузети	Италија
Ерика Мацукато	Италија
Масимо Морати	Италија
Фабриси Матеочи	Италија
Кристин Фаинвеица	Летонија
Русланас Ирзикевициус	Литванија
Егле Мерките	Литванија
Викторија Нореикаите	Литванија
Ерикас Славенас	Литванија
Мариа Бергервоет	Низоземска
Хенк Графланд	Низоземска
Мариа Јохана Јосефа Лукас	Низоземска
Јоханес Стиенен	Низоземска
Естер Ван Ден Хеувел	Низоземска
Марк Вогелар	Низоземска
Хаке Наваз Актар Чаудри	Норвешка
Орвар Далби	Норвешка
Мари Хаген	Норвешка
Ен Сири Ватхне	Норвешка
Руи Гилерме Де Кастро Мораис Арауџо	Португал
Гилерме Моурато Нунцио	Португал
Ингинур Рустем	Румунија
Бианка Спориџ	Румунија
Имрич Бабић	Словачка
Јакуб Хорватх	Словачка
Силвиа Худачкова	Словачка
Мирослав Мојзита	Словачка
Игор Пацоллак	Словачка
Јурај Петруска	Словачка
Нина Миросављевић	Словенија
Филип Туњић	Словенија
Борја Де Ла Мадрид Маси	Шпанија
Мариа Долорес Алгора Вебер	Шпанија
Марина Гомез Фернандез-Пинар	Шпанија
Јоланда Гутиерез Диез	Шпанија
Сантиаго Јименез Мартин	Шпанија
Педро Лакунза Клемент	Шпанија
Исабел Менхон Лопез	Шпанија
Франциска Молина Агеа	Шпанија
Алваро Отеро Каверо	Шпанија
Роса Торегроса Роман	Шпанија
Јан Ауле	Шведска
Ема Баклунд	Шведска
Андреас Берг	Шведска
Сив Цесар	Шведска
Линда Сабина Хелен Цедерблад	Шведска
Карл Јохан Понтус Екстедт	Шведска
Сорен Еноксон	Шведска
Бенгт Фрикман	Шведска
Карин Фалт	Шведска
Тамара Фењан	Шведска
Моника Грин	Шведска
Бите Хамаргрен	Шведска
Ерик Хамарскјолд	Шведска
Габриела Ингерстад	Шведска
Анна Биргита Линеа Јакобсон	Шведска
Анита Микаела Јохана Јарнберт	Шведска
Ингер Елисабехт Јохансон	Шведска
Томи Карлсон	Шведска
Улрих Ларсон	Шведска

Бјорн Ерик Лундквист	Шведска
Татјана Маркус	Шведска
Кјел Месинг	Шведска
Ханс Нареског	Шведска
Џени Елисабет Нилсон	Шведска
Ниша Нилсон	Шведска
Лиса Петри	Шведска
Камила Поршеде Јохансон	Шведска
Миа Римби	Шведска
Товани Ројас Камарго	Шведска
Хелен Ронен	Шведска
Ина Сако Нилсен	Шведска
Ерик Магнус Ингемар Персон	Шведска
Кристина Снодер	Шведска
Ана Клара Стенвал	Шведска
Маја Стојановска	Шведска
Јенс Фредрик Свенсон	Шведска
Маритца Толемарк Фортес	Шведска
Томас Ворсое Андерсен	Шведска
Марко Врамен	Шведска
Фабио Баиарди	Швицарска
Рафаел Бергер	Швицарска
Даниел Бошлер	Швицарска
Мартин Дамари	Швицарска
Лаура Деригхети	Швицарска
Корина Егенбергер	Швицарска
Вуичард Естел	Швицарска
Маја Барбара Хуерлиман	Швицарска
Френсин Џон	Швицарска
Сироко Месерли	Швицарска
Мартин Миндер	Швицарска
Изабел Вис	Швицарска
Фиона Андерсон	Уједињено Краљевство
Џенет Бамисаје	Уједињено Краљевство
Шерида Карнсон	Уједињено Краљевство
Кетрин Чапанионек	Уједињено Краљевство
Теренс Дафи	Уједињено Краљевство
Тереса Етим-Горст	Уједињено Краљевство
Јоланда Фостер	Уједињено Краљевство
Сандра Гејл	Уједињено Краљевство
Питр Харел	Уједињено Краљевство
Ејдриен Џој	Уједињено Краљевство
Бенџамин Кинг-Бек	Уједињено Краљевство
Роберт Мангам	Уједињено Краљевство
Олуфемиде Огундипе	Уједињено Краљевство
Девин О Шонеси	Уједињено Краљевство
Марк Паско	Уједињено Краљевство
Кетрин Робинсон	Уједињено Краљевство
Сели Рос	Уједињено Краљевство
Чарлс Ратер	Уједињено Краљевство
Фредрик Самерз	Уједињено Краљевство
Лезли Вилсон	Уједињено Краљевство
Шејн Ан	Сједињене Америчке Државе
Андреа Елдрик	Сједињене Америчке Државе
Киран Ауербак	Сједињене Америчке Државе
Тања Азуахе	Сједињене Америчке Државе
Керол Бендер	Сједињене Америчке Државе
Стивен Боуи	Сједињене Америчке Државе
Џенифер Бургињон	Сједињене Америчке Државе
Лора Баумен	Сједињене Америчке Државе
Метју Брунвасер	Сједињене Америчке Државе
Сузан Баги	Сједињене Америчке Државе

Синтија Бантон	Сједињене Америчке Државе
Џон Дели	Сједињене Америчке Државе
Дерек Диктсон	Сједињене Америчке Државе
Донал Дојл	Сједињене Америчке Државе
Наида Филиповић	Сједињене Америчке Државе
Глорија Фанчон	Сједињене Америчке Државе
Анслем Центл	Сједињене Америчке Државе
Ендрју Гридински	Сједињене Америчке Државе
Рут Гросман	Сједињене Америчке Државе
Сара Исаксон	Сједињене Америчке Државе
Гејл Калинич	Сједињене Америчке Државе
Тамара Ковалски	Сједињене Америчке Државе
Кетрин Лонг	Сједињене Америчке Државе
Џејмс Мартин	Сједињене Америчке Државе
Кристофер Макала	Сједињене Америчке Државе
Џејк Морис	Сједињене Америчке Државе
Мартин О Мара	Сједињене Америчке Државе
Јурејниа Петит	Сједињене Америчке Државе
Констенс Флипот	Сједињене Америчке Државе
Бахрам Рајае	Сједињене Америчке Државе
Бернадет Робертс	Сједињене Америчке Државе
Колин Рајан	Сједињене Америчке Државе
Стивен Шапиро	Сједињене Америчке Државе
Јуџин Сиенкиевич	Сједињене Америчке Државе
Роберт Соренсон	Сједињене Америчке Државе
Мајкл Саливен	Сједињене Америчке Државе
Боби Џо Траут	Сједињене Америчке Државе
Даглас Тремитиер	Сједињене Америчке Државе
Џек Ван Валкенбург	Сједињене Америчке Државе
Кајл Вуд	Сједињене Америчке Државе
Ендрју Јурковски	Сједињене Америчке Државе
Надија Зоубир	Сједињене Америчке Државе
Камола Арсланова	Узбекистан
Азизјон Јулдошев	Узбекистан

ОДИHR ИПМ Дугорочно ангажовани посматрачи

Андреа Јакобер	Аустроја
Хуан Баранко Абрего	Канада
Гулнара Медеубекова	Канада
Павлина Охман	Чешка Република
Јорген Хоксер	Данска
Јана Кархило	Финска
Родолф Оберле	Француска
Надија Јакхлаф-Лалеманд	Француска
Лела Таилури	Грузија
Бењамин Смале	Њемачка
Олафур Сигурдсон	Исланд
Етхнах Мекдермот	Ирска
Тереза Полара	Италија
Емил Шакир Улу	Киргистан
Габриел Цекуоле	Литванија
Мауритс Хит	Низоземска
Ојвинд Сеим	Норвешка
Моника Гиамбонини	Швицарска
Мари-Терез Карлен	Швицарска
Мауд Јохансон	Шведска
Нина Генеби	Шведска
Меделајн Каули	Уједињено Краљевств
Лариса Абрамиук	Сједињене Америчке Државе
Октејвиус Пинкерд	Сједињене Америчке Државе

ИПМ ОДИHR – Тим у сједишту

		Шеф мисије
Амбасадор Петер Тејлер	Шведска	
Делиана Попова	Бугарска	
Мариам Табатадзе	Грузија	
Марсел Наги	Мађарска	
Карло Папалардо Фишер	Италија	
Питр Марон	Ирска	
Надин Хас	Луксембург	
Јане Карески	Сјеверна Македонија	
Лукаш Видла-Домарадзки	Пољска	
Марија Краус	Румунија	
Андерс Ериксон	Шведска	
Фируза Гарибшоева	Тацикистан	
Руслан Овездурдиев	Туркменистан	
Ирина Кханенко	Украјина	
Егор Тилпунов	Украјина	
Крис Тејлор	Уједињено Краљевство	
Барбара Дејвис	Сједињене Америчке Државе	

О ОДИНР

Канцеларија за демократске институције и људска права (ОДИНР) је главна институција ОЕБС-а за пружање помоћ државама учесницама “да осигурају пуно поштивање људских права и основних слобода, да се придржавају владавине права, да унапређују принципе демократије и (...) да граде, јачају и штите демократске институције, као и промовишу толеранцију широм цијелог друштва” (Хелсиншки Документ 1992). Ово се зове људска димензија ОЕБС-а.

ОДИНР, са сједиштем у Варшави (Пољска), формиран је као Канцеларија за слободне изборе на самиту у Паризу 1990. године и почео је са радом у мају 1991. године. Годину дана касније је име Канцеларије промијењено како би се одразио проширени мандат који је обухватио и људска права и демократизацију. Данас има више од 150 запослених.

ОДИНР је водећа агенција у Европи у области **посматрања избора**. Сваке године координира и организира распоређивање и ангажовање на хиљаде посматрача као би се процијенило да ли се избори у регији ОЕБСа проводе у складу с обавезама и опредјељењима ОЕБС-у, другим међународним обавезама и стандардима за демократске изборе те са домаћим законодавством. Његова јединствена методологија омогућава дубински увид у изборни процес у његовој цијелости. Путем пројеката помоћи, ОДИНР помаже земљама учесницама да унаприједи свој изборни оквир.

Активности **демократизације** Канцеларије обухватају: владавину права, законодавну подршку, демократско управљање, миграције и слободу кретања, као и једнакост сполова. ОДИНР годишње имплементира бројне циљане програме помоћи, тежећи развоју демократских структура.

ОДИНР такођер помаже земљама учесницама у испуњавању њихових обавеза да унаприједи и штите **људска права и основне слободе** у складу с обавезама из људске димензије ОЕБС-а. Ово се остварује радом са разним партнерима у циљу промицања сарадње, изградње капацитета и давања стручног знања у тематским областима, укључујући људска права у борби против тероризма, јачање заштите људских права тргованих особа, едукацију и обуку о људским правима, мониторинг и извјештавање о људским правима, и људска права и општу сигурност жена.

У оквиру области **толеранције и недискриминације**, ОДИНР даје подршку земљама учесницама у јачању њиховог одговора на злочине из мржње и случајеве расизма, ксенофобије, антисемитизма и других облика нетолеранције. Активности ОДИНР-а у вези с толеранцијом и недискриминацијом су фокусиране на следеће области: законодавство, обука агенција за провођење закона; мониторинг, извјештавање и накнадне радње као одговор на злочине и случајеве мотивиране мржњом, као и образовне активности у циљу промовисања толеранције, поштовања и међусобног разумијевања.

ОЕБС/ОДИНР даје савјете земљама учесницама о њиховим политикама о **Ромима и Синтима**. Унапређује изградњу капацитета и умрежавања међу заједницама Рома и Синта те потиче учешће представника Рома и Синта у тијелима која доносе политике.

Све активности ОДИНР-а се проводе у непосредној координацији и сарадњи са земљама чланицама ОЕБС-а, институцијама и теренским активностима ОЕБС-а, као и другим међународним организацијама.

Више информација је доступно на Интернет страници ОДИНР-а (www.OEBS.org/odihr).